

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Analys av ett lärobokskapitel

- sett ur ett elev- och lärarperspektiv samt i komparation med en tidigare liknande studie

Tord Bånghäll
Sara Freudenthal
Sofia Olsson

”LAU660”

Handledare: Magnus Hermansson-Adler

Examinator: Elisabeth Hesslefors Arktoft

Rapportnummer: HT06-2611-227

ABSTRAKT

Institution: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Författare: Tord Bånghäll, Sara Freudenthal, Sofia Olsson

Titel: *Analys av ett lärobokskapitel - sett ur ett elev- och lärarperspektiv samt i komparation med en tidigare liknande studie*

SAMMANFATTNING

I examensarbetet *Analys av ett lärobokskapitel - sett ur ett elev- och lärarperspektiv samt i komparation med en tidigare liknande studie*, har ett kapitel ur *Perspektiv på historien A* analyserats grundligt via enkätundersökning, djupintervjuer och en brukstextanalys. Analysen kompareras sedan med en tidigare skriven uppsats, *Analys av ett lärobokskapitel*, skriven av Sara Freudenthal 2003. Via analysen och komparationen söker vi finna svar på frågan: vilken av följande läroböcker lämpar sig bäst för undervisning i historia på gymnasienivå, *Alla tiders historia A* eller *Perspektiv på historien A*? Våra slutsatser grundar sig på svaren vi finner utifrån vår metod och baseras på ett elev/lärarperspektiv, samt med teoretiskt stöd i brukstextanalysen utifrån Hellspongs teorier om brukstexter. Problemet återfinnes i att läromedel ofta skiftar på den didaktiska nivån, vilket kan få konsekvenser för såväl elever som lärare. Vidare berörs även de didaktiska trångmål de berörda lärarna ställs inför då en kursplan reduceras i antal timmar, samtidigt som kursens stoff är det samma. Lärobokens utformning påverkar elever och lärare olika när det gäller såväl elevers förkunskaper som lärarens erfarenheter och kunskaper inom ämnet. Centrala begrepp i examensarbetet är: komparation, analys, intervju, enkät, läroböcker.

FÖRORD

Examensarbetet har utförts i ett samarbete av ovan nämnda tre författare. Författarnas gemensamma och olika inriktningar på deras utbildning har bidragit till berikande insikter. Två av författarna har ämneskombinationen svenska/historia, den tredje har svenska/tyska som kombination. Författarnas kunskaper inom ämnet historia har varit en fördel när nämnda läroböcker inom ämnet studerats, samtidigt som de språkliga kunskaperna grundar för en djupare förståelse för hur en lärobokstexts utformning påverkar såväl lärare som elev i en klassrumssituation. Insikten om att det är många faktorer, förutom just själva läroboken, som spelar en avgörande roll, när det gäller elevers förmåga att ta till sig kunskaper och nå en djupare kunskap i ämnet, har ökat betydligt under arbetets gång, något som vi nu tar med oss ut i vårt kommande yrkesliv som verksamma lärare.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRAKT	2
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	2
INLEDNING	6
SYFTE OCH PROBLEMFORMULERING.....	6
METODER OCH MATERIAL	7
Triangulär metod	7
Enkätundersökning.....	7
Intervju	7
Material.....	7
BAKGRUND.....	8
Historisk bakgrund	8
Hur uppkom läroböcker?.....	8
Två betydande historieboksförfattare	8
Skillnader i äldre historieböcker jämfört med dagens	8
Teoretisk bakgrund.....	10
Vad är en lärobok och hur ser den ut?	10
Mer information på mindre plats	10
Läroböckers bilder.....	11
Presentation av det analyserade kapitlet ur <i>Perspektiv på historien A</i>	11
Kapitlen i korthet ur ett historiskt perspektiv.....	12
Innehållsbeskrivning av det analyserade kapitlet ur <i>Perspektiv på historien A</i>	13
RESULTAT	14
Komparation av text och bilder i de analyserade kapitlen i <i>Alla tiders historia A</i> och <i>Perspektiv på historien A</i>	14
Brukstextanalys av kapitlet i <i>Perspektiv på historien A</i>	15

Kapitlets kontext	15
Den textuella strukturen; kapitlets språk	16
Kapitlets komposition	19
Den ideationella strukturen; kapitlets innehåll	19
Den interpersonella strukturen; kapitlets sociala funktion	20
Sammanfattning av brukstextanalys	20
Komparation med analyserade kapitlet i <i>Alla tiders historia A</i>	21
Sammanställning av enkätsvar	21
Beskrivning av klassen som deltog	21
Kapitlets läsbarhet	22
Kapitlets läsförståelse	22
Kapitlets layout	22
Kapitlets bilder	23
Tidsaxelns funktion i kapitlet	24
Kapitlets språk	24
Arbetsmaterial till <i>Perspektiv på historien A</i>	27
Vad minns eleverna av kapitlet?	27
Sammanfattning av kapitlet i punktform	27
Är kapitlets text förklarande eller berättande?	28
Komparation med enkätsvar ur <i>Alla tiders historia A</i>	28
Sammanställning av djupintervjuer med sex elever	29
Intervju med Arne	29
Intervju med Britta	31
Intervju med Christoffer	33
Intervju med Diana	35
Intervju med Evert	37
Intervju med Frida	39
Tabell över ordförståelsen	40
Sammanfattning, diskussion och analys kring djupintervjuerna med eleverna	41
Eleverna skulle vilja ändra på följande saker i kapitlet:	42

Sammanställning av djupintervjuer med lärare	42
Djupintervju med lärare, Gunnel	42
Djupintervju med lärare, Harald	44
Sammanfattning av lärarintervjuerna	45
Komparation med tidigare lärarintervju.....	46
SLUTDISKUSSION	46
Utfall av metodval	46
Elevernas uppfattning av arbetssättet med kapitlet/vilken bok lämpar sig bäst för historia A-undervisning enligt elev/lärare, samt våra egna slutsatser	47
Bildernas funktion.....	47
Elevernas studiestrategier	47
För- och nackdelar med kapitlet.....	48
Kapitlets språk → brukstextanalys	48
Kunskapskrav på elev och lärare	49
Slutsatser utifrån den teoretiska bakgrunden	49
Förslag på förbättringar samt kommentarer om bokens historiska perspektiv	49
REFERENSER OCH REFERENSLISTA	51
Bilaga 1.....	52
Enkätfrågor till kapitlet	
Bilaga 2.....	53
Intervjufrågor till elever	
Bilaga 3.....	55
Intervjufrågor till läraren	

INLEDNING

För vårt examensarbete kommer en tidigare skriven uppsats om en lärobokstext att ligga till grund. Samtidigt kommer denna tidigare skrivna uppsats att finnas med i komparationen som sker i vårt examensarbete. Vidare bygger detta examensarbete på enkätundersökningar och intervjuer. Syftet med studien ligger vid att påpeka att relationen mellan läroboksförfattare, lärare och elever är viktigt i ett utbildningsperspektiv. Vi vill även visa att det finns andra faktorer som spelar in i elevers inläring. Dessa faktorer kan vara hur en lärare väljer den didaktiska undervisningsformen av ett kapitel. Vi kommer även att genomföra en brukstextanalys av kapitlet i vårt examensarbete i mening att undersöka elevernas textkunskaper detta sker i ljuset av Lennart Hellspongs teorier om språkförståelse. Under examensarbetets gång blev vi varse om att elevers attityd till inläring och dess studieteknik i stor utsträckning spelade in på hur de tog sig an det kapitel som analyserats i vårt examensarbete. Vid intervjuer med lärare framkom att det fanns problem att hinna med kursplanen i Historia A till grund av kursens komprimerade tid, något som kommenteras i förorden av de bägge läroböcker i historia som ligger till grund för denna studie.

SYFTE OCH PROBLEMFORMULERING

Vårt syfte är att genomföra en analys av ett kapitel ur *Perspektiv på historien A*. Resultatet av denna analys kompareras sedan med analysen av motsvarande kapitel ur *Alla Tiders Historia A*, som återfinns i Freudenthals uppsats *Analys av ett lärobokskapitel*. Vår analys syftar till att söka utreda vilken av dessa två böcker som bäst tilltalar elever respektive lärare i en gymnasial undervisningssituation.

De frågor vi söker svar på i detta arbete är följande:

- Vilket av de bägge lärobokskapitel lämpar sig bäst i historieundervisning för Historia A, sett ur ett elev/lärarperspektiv samt med teoretiskt stöd utifrån Hellspongs teorier om brukstexter?
- Är språket i kapitlet för svårt för eleverna och vilken innebörd får det?
- Vilka kunskapskrav ställer de respektive böckerna på elev/lärare?
- Går det, utifrån enkät och intervjusvar, finna rådande attityder hos eleverna när det gäller studieteknik?
- Vilken funktion har bilder i en lärobok för elevens inläring?
- I vilken utsträckning påverkar arbetssättet till kapitlet, elevernas upplevelse och tillgödöräkande av kunskapsinhämtning?
- Vad anser elev/lärare om det historiska perspektivet i kapitlet? Är de nöjda med det eller finns det något de saknar/vill ändra på?
- Vilka förändringar önskar elever och lärare göra på det analyserade kapitlet?
- Vad upplever de tillfrågade eleverna och lärarna som fördelar respektive nackdelar med kapitlet?

METODER OCH MATERIAL

Triangulär metod

Till grund för såväl metod och material ligger en redan skriven uppsats, *Analys av ett lärobokskapitel*, författad av Sara Freudenthal.¹ I uppsatsen analyseras ett historiebokskapitel ur *Alla tiders historia A*. Analysen genomförs med hjälp av triangulär metod; enkät, intervju samt brukstextanalys. Denna analys är grundad på Lennart Hellspongs bok *Metoder för brukstextanalys*. Den tidigare skrivna uppsatsen kommer kontinuerligt att användas som referensmaterial i vårt examensarbete. I vårt examensarbete har vi använt oss av Freudenthals tillvägagångssätt, för att genomföra en liknade analys av ett kapitel ur *Perspektiv på historien A*. Temana i bägge kapitel behandlar Gustav Vasa samt Sveriges stormaktstid. Utöver triangulärmetoden tillkommer i examensarbetet en komparation mellan Freudenthals samt vår analys. Metoderna ligger till grund för vår komparativa analys. Komparationen består av att resultaten av vår triangulärmetod jämförs med dito metod och resultat i ovan nämnda uppsats.

Enkätundersökning

Vi började med en enkätundersökning, där 25 elever, 13 pojkar och tolv flickor, i årskurs ett på en gymnasieskola deltog. Skolan är belägen i en kranskommun till Göteborg. I examensarbetets del där enkäterna sammanställs kommer inte alltid alla deltagares svar att redovisas. En del svar har medvetet utelämnats. Bortfallet baseras utifrån följande kategorier; oseriösa svar², uteblivna svar, samt direkt missuppfattning av frågan. Enkätundersökningen gav inte önskvärt resultat, såsom i föregående uppsats. Vi valde därför att genomföra djupintervjuer med sex elever ur ovan nämnda klass, jämn könsfördelning. Enkätundersökningens svar låg till grund för djupintervjuerna med eleverna.

Intervju

Vi kompletterade enkätundersökningarna med djupintervjuer av sex elever och två lärare. Dessa sex elever och de två lärarna kommer i uppsatsen att ha fingerade namn. Vi tre uppsatsförfattare intervjuade två elever var under en timmes tid vardera. Alla tre uppsatsförfattare var med under bägge lärarintervjuer, vilka i tid tog två timmar vardera. Vår avsikt var att intervjua tre lärare men tyvärr blev en av dem sjukskriven. De djupintervjuade lärarna representeras av en man och en kvinna, verksamma på den skola där enkätundersökningen genomfördes. Den kvinnliga läraren är den som undervisar klassen vilken medverkar i enkätundersökningen. Den manliga läraren har inget med den för examensarbetets utvalda klass att göra. Han har dock undervisat andra klasser på skolan i det aktuella kapitlet. Frågorna till enkätundersökningen samt elev- och lärarintervjuer återfinns i bilagor.

Material

Material som använts till examensarbetet är Lennart Hellspongs *Metoder för brukstextanalys*. I förordet skriver Hellspong att bokens syfte ligger i att närma sig texter, vilket görs genom att erbjuda en rad metoder för att analysera olika texter. Monica Reichenberg har skrivit *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*. I boken behandlar hon hur elever förstår olika texter. Carin Sandqvist i *Läroboksspråk* tar upp hur språk och layout används i svenska läroböcker för ämnet historia. Sandqvists studie handlar om hur historieböcker har använts och ändrats från 1950-talet. Staffan Selanders *Lärobokskunskap* är en pedagogisk textanalys som gör nedslag i lärobokstexter mellan åren

¹ Freudenthal, Sara, *Analys av ett lärobokskapitel*, 2003

² Vår definition av oseriösa svar är exempelvis svar som uppenbarligen inte syftar till att besvara ställd fråga, eleven har ritat istället för att skriva, samt när det avsiktligt drivs med frågeställningarna.

1841-1985. För att få fram vilket historiskt perspektiv som föreligger i *Perspektiv på historien A* har vi använt oss av Lars-Olof Larssons bok *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* Larsson är känd för sina omfattande studier om Gustav Vasa och är en av de mest kunniga på området, samt har stor kunskap om de händelser som skildras i det analyserade kapitlet.

BAKGRUND

Historisk bakgrund

Hur uppkom läroböcker?

Utvecklingen av läroböcker kan enligt Selander föras tillbaka på två olika perioder, den första under 1500- och 1600-talen och den andra på 1800- och 1900-talen. Under den första perioden utvecklades tryckkonsten och undervisningen fick en något mer fast form än vad den haft innan. Den andra perioden präglas av att läroboken blev ett mer grundläggande redskap för den allt mer utbredande undervisningen.³

Två betydande historieboksförfattare

Clas Theodor Odhner (1836-1904) och Carl Gustaf Grimberg (1875-1941) är två författare, som båda varit mönsterbildare vad gäller att skriva historieböcker, enligt Selanders avsnitt om *Författare*.⁴ Där står att läsa att de som skrev historieböcker under senare hälften av 1800-talet och början på 1900-talet ”i påfallande grad [var] aktiva forskare”.⁵ Men efter andra världskriget blev det vanligare att böckerna istället skrivs av läroboksförfattare, som enligt Selander, inte alltid har en forskningsbakgrund i historia. Selander tar dock inte upp någon särskild följd som skulle ha blivit av detta. Odhner kallas av Selander för en mönsterbildare. Selander väljer att kalla Odhner för den akademiske författaren, och Grimberg för folklig. Den sistnämnde hade en, enligt Selander, lysande berättarstil, mycket beroende på att han använde källmaterial på ett levande sätt. Bägge författarna skrev för folkskola och läroverk. Selander uttrycker en personlig fascination över de båda författarnas sätt att skriva berättande och medryckande historia. Även om han kanske inte håller med dem om deras personliga åsikter och värderingar, anser han ändå att dagens objektiva böcker ger en tråkig läsning, och tycker att det inte längre är ”något äventyr att läsa historia, snarare en ständigt upprepande akt av faktagruggande”.⁶

Skillnader i äldre historieböcker jämfört med dagens

Äldre tiders historieböcker var mer färgade av personliga och subjektiva värderingar. Selander uttrycker tanken att böckerna kanske var mer intressanta att läsa då, men att de faktiskt kunde innehålla fel. Här hänvisar han till en man vid namn Billington, som har

pekat på hur värderingar i form av partiskhet har påverkat historieskrivningen: halvsanna legender tas för sanna, författarna håller sig inte ajour med den vetenskapliga utvecklingen, urval av information som återspeglar tilltro bara till den egna nationen, och främmande folkgrupper beskrivs med termer som är belastade med ofördelaktiga associationer.⁷

Ovan nämnda författare har konstaterat att dagens böcker är mycket mer objektiva i sitt skrivande, än vad de var för några decennier sedan. Samtliga av dessa uttrycker också att

³ Selander, Staffan, 1988, *Lärobokskunskap*, sid. 15

⁴ Ibid. sid. 65

⁵ Ibid. sid. 65

⁶ Ibid. sid. 126

⁷ Ibid. sid. 44

objektiviteten medfört att böckerna blivit tråkigare att läsa. Selander hänvisar åter till en annan författare, denna gång Göran Andolf, som menar att "Ambitionen att undvika personliga synsätt och direkta värderingar har onekligen gjort att läroböckerna har blivit allt mindre engagerande".⁸ Men förutom att bara hänvisa till någon annan uttrycker han också sin egen åsikt om detta: "Innehållet har blivit bredare och framställningssättet mindre engagerat, mer 'objektiv'".⁹ "Värderingar har skalats bort och sakförhållande beskrivs så neutralt som möjligt".¹⁰ En annan författare, Monica Reichenberg, instämmer på den här punkten när hon skriver:

Hellre än att tala till läsarna har historieböcker under en lång tid utmärkts av att upprätthålla en distans till dem. Därmed blir det också svårare att få läsaren att engagera sig i texten.¹¹

Reichenberg är av åsikten att tidigare läroböcker hade ett helt annat tilltal till läsarna, än vad dagens läroböcker har. Detta tilltal, att skriva på ett narrativt, berättande sätt är enligt henne och Selander att föredra. Selander lånar Bruners ord för att kunna åskådliggöra vad han menar, och enligt denne Bruner har människan normalt en "möjlighet att organisera sin kunskap och sin medvetenhet och skapa sammanhang – genom det 'narrativa' och genom det 'paradigmatiska'".¹² Bruner anser att av dessa två kommer det narrativa först hos ett barn och har sedan företräde. Reichenberg tar i sin bok upp att Rinkebyelever valt att läsa mycket av Astrid Lindgren. Enligt Reichenberg har Lindgren en sådan narrativ röst som talar till läsarna, och även om Lindgren inte använder det lättaste språket, anser Rinkebyeleverna ändå att hon är lätt att förstå. Reichenberg beskriver Lindgrens språk som en variation av korta och långa meningar, lätta och svåra ord, men trycker på att den totala upplevelsen blir positiv, därför att Lindgren inuti sin text förklarar svåra och abstrakta ord och begrepp. Det ovan nämnda företeelserna är vad som, enligt Reichenberg, skapar kausalitet i en text.¹³

Carin Sandqvist är också en av de författare som ger sig in i debatten om dåtidens narrativa skrivande med tilltal och dagens objektiva motsats, och är av samma uppfattning som de redan nämnda. Hon har upplevt att dagens läroböcker får klagomål i form av att de är tråkiga, "de beskrivs som faktatäta, abstrakta och livlösa".¹⁴ Sandqvist låter Inger Hillborg komma till tals när hon kommenterar utvecklingen av historieböcker från Grimbergs tid fram till 1980-talet. Hillborg menar att innehållet i böckerna har gått från berättelse till mer fakta och bilder, från nationalism till internationalism och från inlevelse till information. Sandqvist berättar också att tidigare historieböcker innehöll mer levande personreferenser, och eftersom fallet inte är så idag, kritiserar böckerna för att vara "opersonliga och livlösa".¹⁵

Läser man Odhners inledning i hans lärobok från 1870 märker man tydligt skillnaden som nämnts här ovan: "Fäderneslandets historia är den för oss viktigaste och käraste, ty hon lär oss, huru våra förfäder i forna tider lefvat och verkat, kämpat och lidit, hvilka pröfningar de genomgått, och hvad stort de uträttat, samt huru vårt älskade fädernesland småningom blifvit, hvad det nu är".¹⁶ Den understrukna raden är ett tydligt tecken på de personliga åsikterna och värderingarna, samt det som Hillborg menade, att böckerna då var mer nationaldyrkande.

⁸ Ibid. sid. 45

⁹ Ibid. sid. 96

¹⁰ Ibid. sid. 97

¹¹ Reichenberg, Monica, 2000, *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*, sid. 53

¹² Selander, sid. 127

¹³ Reichenberg, sid. 45-46

¹⁴ Strömqvist, Siv, 2000, *Läroboksspråk*, sid. 124

¹⁵ Strömqvist, sid. 163

¹⁶ Selander, sid. 57

Teoretisk bakgrund

Vad är en lärobok och hur ser den ut?

Selander nämner i sin *Lärobokskunskap* att en lärobok är en pedagogisk text. Vidare skriver han att syftet med en pedagogisk text är att ”den ska återskapa eller reproducera befintlig kunskap, inte skapa ny kunskap”.¹⁷ Vad som står i dagens läroböcker är mestadels en reproduktion av tidigare läroböckers texter och information. Tidigare läroböcker tycks, enligt Selander, påverka utformningen av senare läroböcker. Ju längre fram i tiden vi kommer, desto mer hinner hända, som måste föras vidare. Om en lärobok ska förnyas i en ny upplaga, menar Selander att ett urval måste ske, eftersom allt inte får plats. En sådan process kallas text-traduktion.¹⁸ Olika texter är upplagda på olika sätt. Läroboken är, enligt Selander, upplagd i en fasettordning, vilket innebär att olika teman behandlas, och att varje sådant tema behandlas på ett likartat sätt. Selander väljer att här belysa sitt påstående genom att exemplifiera med en historieboks uppläggning. Där kan det vara så att ordningen går efter ”regentperioder [...] [och] revolutioner”.¹⁹ Vidare är läroboken nivågrupperad, den är alltså skriven för läsare i en viss ålder. Selander hävdar också att läroböcker till viss del är anpassade efter läsarens förkunskaper. En lärobok har vissa baskunskaper i grunden, men vill samtidigt höja upp nivån på svårighetsgrad, så att läsaren kommer ett steg framåt. Det som står i en lärobok måste naturligtvis vara sant och riktigt, ”personer och händelser, tidpunkter och platser”²⁰ ska vara korrekt beskrivna, dvs ha en *realreferens*. Enligt Selander är lärobokens explicita syfte att ”man med dess hjälp förmedlar grundkunskaper till det uppväxande släktet”.²¹

Mer information på mindre plats

Både Selander och Sandqvist har i sina respektive undersökningar och jämförelser upptäckt att senare böcker har en annan stofffrängsel än sina föregångare.

Det blir efter 1950-talet uppenbart ett problem med stofffrängseln i läroböckerna. Den nya ”nya tiden” får ett allt större utrymme, varför avsnitt som berör den tidigare historien kommer att kortas ner.²²

Sandqvist håller med om detta och hävdar att bland de vanligaste anklagelserna som riktas mot våra nutida historieböcker hör att de är väldigt informationstäta. Om det nu är så att mer information ska med i böckerna på samma utrymme som tidigare, måste texterna bli kortare; ”Därmed har texterna i 80-talsböckerna mera koncentrerats till den ’nödvändiga’ informationen och på så sätt alltså blivit informations-tätare”.²³ Reichenberg har i sin bok omnämnt Sandqvist och hänvisat till henne, och står på samma sida som både Sandqvist och Selander, då hon håller med om dagens stofffrängsel.

Vad som ytterligare kortar ned ämnet historia och dess läroböcker är dagens låga timantal för ämnets lektioner. Sandqvist har, förutom sina jämförelser av historieböckerna, även studerat antalet lektionstimmar i historia. Hon kom fram till att gymnasiets timantal på 1950-talet var mellan 9 och 13, medan timmarna på 80-talet sjunkit till mellan fyra och fem.²⁴ Selander jämför istället antalet timmar år 1865 med antalet ca hundra år senare, 1960. Han finner att

¹⁷ Selander, sid. 17

¹⁸ Ibid, sid. 19

¹⁹ Ibid. sid. 30

²⁰ Ibid. sid. 35

²¹ Ibid. sid. 38

²² Ibid. sid. 61

²³ Strömqvist, sid. 185

²⁴ Ibid. sid. 126

antalet timmar per vecka var mellan 35 och 40 1865 och 95 år senare hade de sjunkit till mellan nio och tolv.²⁵

Det finns ytterligare en sak som medfört att dagens böcker kan upplevas som informationstäta och livlösa. Sandqvist tar upp en funktion som 50-talsböckerna hade, men som nu inte finns kvar. Den tidens böcker hade olika typer av avsnitt som hade olika syften. Några av avsnitten var skrivna som rent informerande texter, och de andra var skrivna i kursiv text och var menade att fungera mer som läsetexter, präglade av en mer berättande röst.²⁶ Reichenberg håller med, och för in i resonemanget att de tidigare böckerna hade en helt annan röst, som talade till läsarna, vilket nämndes ovan i texten. Idag är läroböckerna istället uppdelade på fler böcker, där en utgör huvudbok, innehållande ren fakta, alltså den faktiska läroboken. Utöver den finns s.k. linjeböcker, som kan fungera som bredvidläsning, och motsvarar då de tidigare kursivt skrivna texterna i exempelvis 50-talets historieböcker. Även Selander nämner detta: "Likaså kompletteras läroböckerna med fördjupningsmaterial, studiehandböcker etc. Man börjar tala om läromedel istället för läroböcker".²⁷ Under ämnet stoffträngsel nämner Reichenberg under:

För att få med så mycket fakta som möjligt på minsta möjliga plats har många läroboksförfattare använt sig av den s.k. osthyvelsprincipen. Ett utslag av den är att varje avsnitt visserligen får finnas kvar, men att det kortas ner. Osthyvelsprincipen leder ofta till, att såväl språket som innehållet i texten utarmas, eftersom texten blir så 'faktaspäckad'. En sådan text blir dessutom svårare att förstå. Däremot lämpar den sig utmärkt för en ytlig faktamemorering.²⁸

Läroböckers bilder

Dagens historieböcker har blivit mer bildrika. Sandqvist menar att "Bilder får ofta ersätta text".²⁹ Eftersom det i dagens läroböcker ska in så mycket information på liten plats, får inte texterna vara för långa. Förutom bilder på kungar o.d. utgörs de ofta av kartor, den första typen av bildmaterial som togs med i historieböcker. Enligt Selander kan bilderna vara av olika karaktär; vissa bilder *illustrerar texten*, andra *lättar upp texten* och bilder kan också ersätta texten och alltså vara *självständiga informationsbärare*. Om bilder är av den sistnämnda varianten, är det, enligt Sandqvists teori, ödesdigert, eftersom hon kommit fram till att många elever inte tycks "uppfatta bilderna som viktiga i undervisningen och inlärningen".³⁰ Vidare skriver hon. "Det är sannolikt [...] [stor] risk att eleverna hoppar över eller förbiser en bildtext, speciellt om det som i detta fall inte finns någon hänvisning till bilden i löptexten".³¹ En av Sandqvists synpunkter kan sägas stämma överens med Selanders bildkategori självständiga informationsbärare; "Direkta hänvisningar från löptexten till bilder är inte vanliga".³² Det verkar förfalla så att det är denna typ av bildkategori, som är den vanliga.

Presentation av det analyserade kapitlet ur *Perspektiv på historien A*

Det för examensarbetet analyserade kapitlet, "Sverige blir ett enat rike", "Stormaktstiden", hämtas ur boken *Perspektiv på historien A*. Boken är författad av Hans och Örjan Nyström och utgiven av Gleerups förlag 2001. I författarnas förord berörs problemet med för få undervisningstimmar i förhållande till stoffet. De är medvetna om att allt som finns med i

²⁵ Selander, sid. 64

²⁶ Strömquist, sid. 130

²⁷ Selander, sid. 120

²⁸ Reichenberg, sid. 64

²⁹ Strömquist, sid. 127

³⁰ Ibid. sid. 133

³¹ Ibid. sid. 140

³² Ibid. sid. 141

boken inte kommer att hinnas med av lärare och elever. De anser att målen som är ställda för kursen inte är rimliga att uppnå på de för ämnet avsatta timmar;

Vi tror inte att man kan uppnå de högt ställda målen om man i missriktad ambition att 'hinna med allt' bara tar med 'det viktigaste' från alla epoker. Elever och lärare måste välja ut vissa tidsavsnitt eller ämnesområden för utförligare behandling medan andra partier bara berörs översiktligt.³³

Utifrån dessa förutsättningar har författarna valt att lägga tyngdpunkten på Europa, de senaste två århundradena, särskilt 1900-tal. Detta val har de gjort för att de vill ge eleverna en bild av hur dagens samhälle växt fram. De motiverar sitt val av *Kapitlet i korthet* med att dessa kan användas som kortkurser och inte enbart för repetition.³⁴

Kapitlen i korthet ur ett historiskt perspektiv

Nedan ges läsaren inblick i vilket historiskt perspektiv som läroboksförfattarna till *Alla tiders historia A* samt *Perspektiv på historien A* har valt att använda sig av. I en sammanfattning skildras det historiska perspektiv som förmedlas till lärare och elever via lärobokstexterna.

Kapitlet i *Alla tiders historia A* kan kopplas till den politiska historien. I kapitlets början följer vi hur Gustav Vasa tar makten i Sverige samt hur en politisk utveckling sker i riket iscensatt och styrt av Vasa själv. Lars-Olof Larsson skriver att Vasa var en misstänksam personlighet vilket gynnade hans politiska strategier.³⁵ Larssons skriver vidare att Vasa framtonas som en tyrann likt en rad utländska härskare.³⁶ I *Alla tiders historia A* finns inga direkta anspelningar att Gustav Vasa skulle vara en tyrann, han framställs mest som en riksbyggande landsfader. Det finns endast två ord som kan relateras till Gustav Vasas sätt att styra landet, målmedvetet och hårdhänt. Dock förklaras inte dessa ord så tydligt som de borde.³⁷ Kapitlet fortsätter med en skildring av Gustav Vasas söners inblandning i det svenska styret. Vidare tar kapitlet upp kungar och förmyndarregeringar även denna historieskrivning skildrar politik. Kapitlet tar sedan upp hur Sverige expanderar gränsmässigt, samtidigt handlar texten om de krig som präglade denna historiska tid. Sedan handlar kapitlet om Drottning Kristina tillika de karolinska kungarna och de krig som präglar denna tid. Sist i kapitlet skildrar boken hur det svenska stormaktsväldet raseras.

Perspektiv på historien A har också starka drag av politisk historia. Kapitlet startar med en redogörelse om händelser som gör att Sverige blir ett enat rike. Gustav Vasa förenas sammanvävs i texten som handlar om krig, regenter, politiska reformer och bondeuppror. Kapitlet har ett stycke där arvet efter Vasa framställs. Sedan följer stormaktstiden och en geografisk expansion för att sluta med den svenska stormaktens fall. *Perspektiv på historien A* har samma bok en text om samerna och dess förlorade frihet något som utelämnas i *Alla tiders historia A*. Som helhet är denna bok mer detaljerad och har ett större omfång vad gäller text. Detta kapitel väljer att framtona Gustav Vasa som en mer hårdför kung som mer kan ses som en tyrann än vad *Alla tiders historia A*. I texten står att läsa om en Vasa som inte nöjer sig med att styra kyrkan, han tar även dess värdefulla interiör. Tillika står det att Vasa "utan pardon" lät döda de som ställde sig mot honom.³⁸ I slutet av samma stycke står det att Vasa

³³ Nyström Hans, Nyström Örjan, 2001, *Perspektiv på historien A*, sid. 4

³⁴ Ibid. sid. 4

³⁵ Larsson, Lars-Olof, 2002, *Gustav Vasa - landsfader eller tyrann?*, sid. 352

³⁶ Ibid. sid. 362

³⁷ Bergström, Löwgren, Almgren, *Alla tiders historia A*, sid. 107

³⁸ Nyström, Nyström, sid. 120

hade övervunnit alla sina motståndare och att han var en ”obestridd härskare i landet”. Vanligt folk och kvinnor nämns föga även i detta kapitel.

Kapitlet tar inte upp hur vanliga människor levde och verkade. Ur ett genusperspektiv kan tilläggas att endast två kvinnor omtalas. De bägge kapitlen påminner om varandra i stora drag och de tar upp samma händelser. En skillnad är att *Perspektiv på historien A* har inslag av personhistoria i form av bilder och bildtext. Det finns dock en och samma bild av Magnus Gabriel De la Gardie och hans hustru Maria Eufrosyne i bägge kapitel som säger lite om genushistoria.³⁹ I *Perspektiv på historien A* säger bildtexten att hon avbildades ett trappsteg högre än sin man till grund av hennes kungliga börd. Intressant är att *Alla tiders historia A* utvecklar resonemanget sin bildtext där de skriver att trappsteget är en slags samhällstege där Maria står högre än sin man till grund av sin ställning. Intressanta är att texten fortsätter att berätta att hon håller sig ett steg bakom sin man och att hon blygsamt vänder sig mot honom för att visa sin underlägsenhet i rang som hustru. De bägge lärobokskapitlen uttrycker ett starkt politisk historieperspektiv.

Trots att läroböckerna är skrivna i modern tid där källkritiken alltid finns närvarande så framställs Gustav Vasa i dess kapitel som en slags obestridd landsfader. Detta stöds av Lars-Olof Larsson då han skriver följande om historieskrivningen om Gustav Vasa i sin bok:

Framför allt ter sig perspektiven ensidigt centralmaktsfixerade. Eller om man så vill bundna till samma perspektiv som kungen själv knäsatte i sin propaganda och som sedan löpt som en röd tråd genom svensk historieskrivning.⁴⁰

Innehållsbeskrivning av det analyserade kapitlet ur *Perspektiv på historien A*

Det analyserade kapitlet är en del av ett större kapitel, ”Nya tider, nya världar”. Den av oss analyserade del omfattar sidorna 116-135. Denna del koncentreras först kring Sveriges rikes enande, för att övergå till Sveriges stormaktstid. Kapitlet⁴¹ inleds av en rubrik i fetstil, ”Sverige blir ett enat rike”, följt av en kort ingress med hänsyftning till rubriken. Därefter följer fem stycken med tillhörande underrubriker: ”Slutstriden om Kalmarunionen”, ”Reformationen”, ”Skattereformen”, ”Bondeupproren”, ”Arvet efter Gustav Vasa”. Rubrikerna är skrivna med större typsnitt än övrig brödtext. På sidan 117 har författarna valt att beskriva Stockholms blodbad lösryckt från övrig löpande text i kapitlet. Sidan är blåfärgad, har en egen rubrik, bilder och bildtext. Kapitlets text är mittcentrerad mot bokens ryggpärm. Författarna använder de breda marginalerna till bilder och bildtext. Sammanlagt på sidorna 116-121 finns sex bilder, en karta, samt två bilder tillhörande den blå sidan. Av de totalt åtta bilderna är hälften självständiga informationsbärare (sidan 119) och hälften illustrationer till texten. Den här delen av kapitlet avslutas med tre stycken frågor, samt från författarna tips om böcker och filmer, som behandlar den beskrivna textens innehåll. I sitt förord förklarar författarna sitt syfte med denna hänvisning vara:

Givetvis är vi medvetna om att filmer och skönlitterära texter inte utgör något historiskt källmaterial. Ofta speglar de lika mycket den tid då de tillkom som den tid de handlar om. Men detta är inte någon nackdel, eftersom det ger anledning till diskussion om hur tidsbundna och föränderliga våra föreställningar om historien är. På detta sätt vill vi också öka möjligheten till inlevelse.⁴²

³⁹ Bergström, Löwgren, Almgren, sid. 116, Nyström, Nyström, sid. 128

⁴⁰ Larsson, sid. 7

⁴¹ Fortsättningsvis avses kapitlet innebära sidorna 116-135 i *Perspektiv på historien A*.

⁴² Nyström, Nyström, sid. 4

Nästa del, sidan 122-133, inleds på samma sätt som ovan beskrivna del. Rubriken är "Stormaktstiden". Underrubrikerna är: "Kampen om Östersjöhandeln", "Svenska landvinster i öster och söder", "Uppgårelsen mot Danmark", "Skatter och utskrivningar", "Adeln stärker sin ställning", "Reduktion och envælde", "Det stora nordiska kriget". I den här delen återfinns två blå rutor, vars rubriker är "Samerna förlorar sin frihet" och "Drottning Kristina". Texterna illustreras av varsin bild. Textens och bildernas placeringar är desamma som tidigare beskrivits. Bilderna är sex till antalet. Fem illustrerar texten, en är självständig informationsbärare (sidan 127). Kartorna är två. Dessutom finns det ett diagram, föreställande fördelning av mark under 1500-1700-tal. Även här finns frågor, fyra stycken, samt tips om böcker och filmer på slutet.

Kapitlet "Nya tider, nya världar" avslutas på sidorna 134-135, under rubriken "Kapitlet i korthet". Här återfinns en sammanfattning av sidorna 84-133. Enligt författarnas avsikt i förordet syftar sammanfattningen till att ge eleven en repetition eller en kortkurs av avsnittet. Sammanfattningen kännetecknas av grå färg. Under rubriken är en tidsaxel placerad. Vi återkommer till den i vår slutdiskussion.

RESULTAT

Inledningsvis har vi valt att presentera en jämförelse mellan det kapitel som analyserats i vårt examensarbete och det kapitel ur *Alla tiders historia A* som tidigare analyserats av Freudenthal i *Analys av ett lärobokskapitel*. Koncentrationen ligger på text och bild för att ge läsaren en så överskådlig bild som möjligt.

Komparation av text och bilder i de analyserade kapitlen i *Alla tiders historia A* och *Perspektiv på historien A*

Ser man till de båda böckernas förord går det redan här att skönja olikheter i böckernas syfte, upplägg och mål, enligt författarna. *Alla tiders historia A* medger att man skurit kraftigt i innehållet från föregående upplaga, samt att

Språket har förenklats för att vara bättre anpassat till de elever som nu läser historia. Sidorna har blivit luftigare genom att texten har satts i en spalt. Ordförklaringarna finns i marginalen för att underlätta läsning och inläring. Genomgående fyrfärgstryck ger också boken ett aptitligare intryck.⁴³

Alla tiders historia A koncentrerar sig på de tre senaste århundradena, medan *Perspektiv på historien A* har de två senaste århundradena i fokus. Författarna till *Perspektiv på historien A* uttrycker även en målsättning att väcka elevers intresse för ämnet, något som *Alla tiders historia A* inte gör. Det källkritiska perspektivet saknas helt i *Alla tiders historia A*s förord, till skillnad från *Perspektiv på historien A*. Vidare saknar *Perspektiv på historien A* brevidläsningsmaterial, vilket *Alla tiders historien A* hänvisar till i sitt förord. Dock har *Perspektiv på historien A* ett utförligt overhead-material, bestående bl.a. av kartor, som ska finnas till lärarnas förfogande.

Kapitlet i *Alla tiders historia A* är tre sidor kortare⁴⁴ än det i *Perspektiv på historien A*. Styckena är fler till antalet i *Alla tiders historia A* (femton st), men de är färre (tolv st) och längre i *Perspektiv på historien A*. Bilderna i *Alla tiders historia A* är färre till antalet (tio st)

⁴³ Bergström, Löwgren, Almgren, sid. 366

⁴⁴ Freudenthal, sid. 9-11

än i *Perspektiv på historien A* där det återfinns sexton st. Trots att antalet sidor i *Alla tiders historia A* är färre än i *Perspektiv på historien A* är bilderna i den förra boken större, upp till en halv sida i bredd och längd.⁴⁵ Texten är enspaltad i båda böcker. Båda böckerna använder sig även av tidsaxel, dock med olika placering. I *Alla tiders historia A* är den placerad på första uppslaget, och tvärtom i *Perspektiv på historien A*. *Alla tiders historia A* har tre olika typsnitt på rubrikerna⁴⁶, *Perspektiv på historien* har två. Båda böcker placerar de flesta av sina bilder med tillhörande bildtext i marginalen. Dessutom har *Alla tiders historia* ordförklaringar i marginalerna, samt löpande i texten⁴⁷. Båda förklaringsätt saknas helt i *Perspektiv på historien*. Frågor och sammanfattning återfinns däremot i *Perspektiv på historien* men inte i *Alla tiders historia*.

Brukstextanalys av kapitlet i *Perspektiv på historien A*

Till analysen har Lennart Hellspongs bok *Metoder för brukstextanalys*, kapitel 3 "En modell för brukstexter" använts. Där definierar Hellspong vad som utmärker en brukstext; "texter med praktiska eller teoretiska syften i motsats till estetiska".⁴⁸ Enligt Hellspong är dessa texter viktiga och vanliga, eftersom de omfattar mycket av vår vardag och kommunikation. Detta är ett skäl, anser Hellspong, att undersöka texterna närmare. Vid en brukstextanalys kan man se en texts praktiska värde, vilket innebär att tolka och söka en mening hos orden. Övergripande för denna analys är att den "betonar [...] texternas funktion och förankring i ett konkret sammanhang"⁴⁹, och detta fenomen kan vidare benämnas som en texts *kontext*. Analysens första uppgift blir således att undersöka lärobokskapitlets kontext.

Kapitlets kontext

Varje brukstext har en *situationskontext*, ett omedelbart funktionssammanhang. Situationskontexten, alltså vad texten ska användas till, för det valda kapitlet är att det ska informera och undervisa gymnasieelever om perioden 1500-1700 i svensk historia, Sveriges enande och stormaktstiden. Förutom att en text intar en plats i en viss situation, ingår den också i en mer övergripande *verksamhet*. Hellspong exemplifierar detta påstående genom att bl.a. nämna att läroböckers verksamhet är att undervisa. Verksamheten är i många fall målinriktad, den har ett medvetet syfte. Detta stämmer in på kapitlet i fråga; ett målinriktat och medvetet syfte finns, kapitlet ska helt enkelt undervisa.

En text kan placeras in i situationskontexter samt verksamheter, men också i *diskurser*. Man skulle kunna säga att ordet syftar på "vidsträckt aktivitetsfält och erfarenhetsvärldar"⁵⁰. Kapitlet hamnar i skolvärldens och läromedlens diskurs, författarna till boken vänder sig till gymnasieelever. Dessa två grupper, författarna och eleverna, utgör *deltagare* i textens kommunikation. Även lärare ingår i textens deltagare. Författarna är kommunikationens *sändare*, medan eleverna innehar rollen som *mottagare*. Lärarna innehar båda rollerna. Först är de, liksom eleverna, mottagare av texten, som författarna skrivit. Sedan, i exempelvis en klassrumssituation, blir de sändare, då de ska förmedla bokens innehåll till eleverna.

Det sista som kan sägas om en texts tillhörighet är att den, utöver de ovan nämnda sammanhangen, även kan tillhöra en viss typ av *genre*. Hellspong förklarar genre på följande

⁴⁵ Freudenthal, sid. 10

⁴⁶ Ibid. sid. 10

⁴⁷ Ibid. sid. 10

⁴⁸ Hellspong, Lennart, 2001, *Metoder för brukstextanalys*, sid. 13

⁴⁹ Ibid. sid. 18

⁵⁰ Ibid. sid. 20

vis: "en verksamhet [som] utvecklat mer eller mindre fasta strukturer för texter av olika slag".⁵¹ Vidare menar Hellspong att det typiska för en genre är att den växer fram ur ett behov. Verksamheten för kapitlet är att undervisa, att förklara för läsarna vad som skedde i Sverige under gällande period. Kapitlets genre blir således ett undervisningsmaterial, ett läromedel. Det är inte lika kortfattat och sakligt skrivet som till exempel en bruksanvisning, men inte heller lika ledigt skrivet som en skönlitterär text, utan ligger någonstans mittemellan.

Nästa steg i analysen är att undersöka kapitlets *intertextuella kontext*. Den visar hur en text samspelar med andra texter. Kapitlet har en *vertikal intertextualitet*. Detta innebär att den nuvarande texten, kapitlet i fråga, grundar sin information på tidigare förlagor, i detta fall tidigare skrivna historieböcker. Där finns ett mönster, som efterföljs av andra efterkommande historieboksförfattare. Den vertikala intertextualiteten är vad Selander kallade text-traduktion. En annan typ av intertextualitet är den *horisontella*. Vid ett sådant fall är det snarare så att texten i fråga har "relationer till andra texter än sina egna förlagor".⁵² Enligt Selander har tidigare historieböcker haft en sådan intertextualitet. Dessa historieböcker har vid tillfällen haft inslag med karaktär av geografi och samhällskunskap. De tre ämnena har jämförts, eller så har huvudämnet historia speglats av jämförelser med geografi och samhällskunskap.⁵³ Kapitlet i fråga har inblandning av ovanstående två ämnen. Till exempel ges ett geografiskt inslag i form av kartor på sidorna 118, 123 och 132. I stycket "Arvet efter Gustav Vasa" finns inslag av samhällskunskap. Där beskrivs att Vasas rike styrdes centralt.⁵⁴ I kapitlet finns även relationer till andra texter i form av att författarna ger tips om bland annat lämplig bredvidläsning och filmer. Detta går i linje med den *horisontella intertextualiteten*. Om man, enligt Hellspong, vidgar sammanhanget ytterligare, så att det omfattar ett otal situationer och intertextuella relationer, har man att göra med en *kulturkontext*. "Med den avses det mönster av inrotade vanor och föreställningar som en viss grupp människor har under en viss tid."⁵⁵ Hellspong menar att en text andas den kultur, varifrån den härstammar, såsom att spegla, bevara eller förändra kulturen i fråga. Som redan nämnts i bakgrunden, har tidigare historieböcker haft en mer subjektiv ton än vad de har idag. I de böckerna kunde mer personliga och värderande åsikter framskynta. Selander ger ett tydligt belägg för denna teori när han i sin bok, under avsnittet *Bilden i läroboken*, diskuterar bl.a. kartornas betydelse i böcker. Där återfinns ett exempel ur Odhner-Westmans historiebok från 1925. Kartan i sig har här ingen betydelse, utan istället den tillhörande texten. Där står nämligen "den ryska flottans 'härjningar på Sveriges östkust 1719'".⁵⁶ Selander skriver sedan: "Ordvalet är intressant. En nästan omärklig distinktion görs mellan svenska fälttåg och ryska härjningar. Svenskar härjar inte, de värnar sina intressen".⁵⁷ Sett till *Alla tiders historia A* och *Perspektiv på historien A*, samt forskarna i bakgrunden, saknas subjektiva värderingar i dagens historiebokstradition. Dock har de två nämnda historieböckerna en kulturkontext, i form av att de andas den kultur de tillkommit i, nämligen hur genusperspektivet framställs. Störst fokus i båda böcker får männen, och vad de åstadkom ut på fälten. Vad kvinnorna var sysselsatta med på hemmaplan saknas.

Den textuella strukturen; kapitlets språk

En text kan läsas in en viss ordning, vilken Hellspong kallar för *struktur*.⁵⁸ Han skriver vidare att strukturen kan delas in i tre delar, varav den första är den *textuella strukturen*.⁵⁹ Där

⁵¹ Ibid. sid. 21

⁵² Ibid. sid. 23

⁵³ Selander, sid. 55

⁵⁴ Nyström, Nyström, sid. 121

⁵⁵ Hellspong, sid. 24

⁵⁶ Selander, sid. 105

⁵⁷ Ibid. sid. 105

⁵⁸ Hellspong, sid. 18

undersöks den yttre formen på en text, eller lite mer precist: ”Den rör textens uttryckselement och hur de samlar sig i ett större mönster.”⁶⁰ Istället har ett stycke utvalts, där kapitlets yttre form presenteras, utefter Hellspongs modell. Stycket heter *Kampen om Östersjöhandeln*, och går att finna på sidan 122 i kapitlet. Allra först ska det påpekas att själva rubriken inte har analyserats, utan bara stycket.

Styckets lexikon

Hellspong går i sin analys från det lilla till det stora, ”från orden över meningarna till helheten.”⁶¹ Denna analys kommer att följa samma mönster, och börja med att undersöka textens *lexikon*, alltså ordförrådet. Det första som ska undersökas är hur *ordklasserna* är fördelade. Efter att noggrant ha räknat visade det sig att 121 ord av de totala 396 är substantiv, ca 30,5 %. 64 utav orden är verb, ca 16,1 %. Då har exempel som *hade [...] dominerat, kan se och kunde [...] ta* räknats som separata ord, alltså *hade* och *dominerat* var för sig. Adjektiven utgörs av 40 ord, ca 6,3 %. 25 av orden räknas till pronomen, ca 6,3 %, och följande pronomen finns med: possessiva (3), personliga (7), reflexiva (3), relativa (6), demonstrativa (2) och indefinita (4). Siffran inom parentes visar antalet för varje pronomen. Prepositionerna i stycket är 59, ca 14,9 %. 25 ord är adverb, 6,3 %. Konjunktioner av både sam- och underordnande karaktär, är 41 till antalet, 10,3 %. Liksom i traditionell grammatik⁶² räknas artiklarna i stycket som egen ordklass, och är 21 till antalet, 5,5 %. Räkneord samt interjektioner saknas.⁶³

Textens *ordbildning*⁶⁴ består av *sammansättningar* och *verbalsubstantiv*, eller så kallade *avledningar*. Sammansättningarna är 24 till antalet, och några exempel från stycket är: handelsled, skeppsbyggnadsmaterial, adelsmännen samt legoarmé. Avledningarna är några färre till sitt antal, elva, och exemplifieras av följande ord: betydelse, förvaltning, motsättningar samt positioner. Även verben går att dela in i två grupper. Den första är de *dynamiska* verben, som utgör en handling eller händelse. Den andra gruppen är de verb som istället beskriver ett tillstånd eller förhållande, och kallas *statiska*⁶⁵. Vidare kan sägas att dynamiska verb innebär en förändring av något.⁶⁶ I stycket är fördelningen mellan verbgrupperna jämn. De dynamiska är två fler än de statiska, 33 jämfört med 31. Exempel från den förra gruppen är: ökade, omsattes, utnyttja samt framkalla. Den senare gruppen kan exemplifieras av gick, var, fanns samt hade. Det sista som kan analyseras under styckets lexikon är hur många av dess ord som är långa. Hellspong sätter en gräns för långa ord på sju bokstäver eller fler, vilket efterföljs här. Då visar det sig att 92 av de totalt 396 orden är långa. Antalet motsvarar 23,2 %.

Styckets syntax

Efter att ha undersökt kapitlets lexikon, ska nu istället dess ”sätt att sammanfoga orden i fraser, satser och meningar”⁶⁷ undersökas, med andra ord kapitlets *syntax*. Stycket är mer dominerat av en *nominal stil* än en *verbal stil*, med båda förekommer. I den förra stilen präglas språket av många substantiv och ett kompakt innehåll, vilket enligt Hellspong kan medföra att kapitlet blir tungt och svårläst. Ovan konstaterades den höga kvoten av substantiv. Den senare stilen

⁵⁹ Att undersöka den textuella strukturen på hela nämnda kapitel skulle för examensarbetet bli för omfattande, då den endast utgör en del i ett utav tre perspektiv.

⁶⁰ Hellspong, sid. 18

⁶¹ Ibid. sid. 25

⁶² Andersson, Erik, *Grammatik från grunden*, 1999, sid. 23

⁶³ 1500-talet har räknats till substantiv.

⁶⁴ Hellspong, sid. 26

⁶⁵ Ibid. sid. 27

⁶⁶ Andersson, sid. 152

⁶⁷ Hellspong, sid. 27

innehåller många verb och pronomen, och färre och kortare nominalfraser. För att exemplifiera den första varianten kan denna mening användas: ”Hampa och lin som användes i tågvirke och segel fraktades på floderna från det inre av Ryssland till Riga, Reval och andra baltiska hamnar för vidare transport över havet.”⁶⁸ Elva av 29 ord är substantiv, två är verb. Substantiven innehar i meningen mer än en tredjedel, 38 %, medan verben tilldelats 7 %, mindre än en tiondel av meningen. Ett pronomen återfinns, vilket motsvarar 3,5 %. Fördelningen tyder på en nominal stil. Exempel för motsatsen kan vara följande mening: ”Om man förhöll sig passiv i maktspelet kunde motståndarna flytta fram sina positioner så att man hamnade i ett sämre läge och löpte risk att bli angripen.”⁶⁹ Av totalt 27 ord är fem substantiv, 18,5 %, en knapp femtedel. Verben i meningen är fler, sex till antalet, 22 %, närmare en fjärdedel. I meningen återfinns fyra pronomen, ca 15 %, en knapp sjättedel. Fördelningen av ordklasserna tyder, enligt Hellspong, på en verbal stil. I två, i stort sett, lika långa meningar kan ordklassernas förekomst fördelas olika, och på så sätt kan olika bra möjligheter för läsförståelse skapas.

När textens syntax undersöks ses det också till meningarnas *höger-* eller *vänstertyngd*. En mening som är högertung har få ord i sitt *fundament*, medan den vänstertunga meningen har många ord i fundamentet, innan meningens finita verb.

Högertunga meningar, med en kort upptakt, anses ofta lättare att ta till sig. Via verbet får vi snabbt viktig information om meningens struktur, och först därefter följer huvudinnehållet.⁷⁰

Följande mening, innehållande två huvudsatser, är ett exempel på högertyngd: ”Ryssland slets sönder av tronstrider och folkliga uppror under en stor del av 1600-talet, medan Tyskland och Polen präglades av religiösa motsättningar och feodal splittring.”⁷¹ I de båda huvudsatserna finner sig de finita verben, ovan understrukna, tidigt. I första huvudsatsen finns många fler ord bakom det finita verbet än framför. De flesta meningarna i aktuellt stycke är högertunga. En mening, som är mer vänster- än högertung är: ”Trä, tjära, koppar och järn var viktiga svenska exportvaror.”⁷² Det sista som ska nämnas under syntaxanalysen är själva meningarna. De är totalt 24 till antalet i stycket. Den längsta innehåller 26 ord. Den kortaste utgörs av åtta ord. Styckets *genomsnittliga meningslängd*⁷³ är 17.

Styckets bindning

Efter syntaxen ska textens *bindning* studeras, ”alltså det som för ihop dem till en sammanhängande eller *koherent* text.”⁷⁴ I stycket återfinns två varianter av bindning, varav den första är den *tematiska bindningen*, där informationen bygger på *tema-remaprintipen*. Tema är den kända informationen och rema är den nya, okända⁷⁵. Följande meningar är exempel på den tematiska bindningen: ”Redan under medeltiden gick ett av handelns stora stråk genom Östersjön. Under 1500-talet växte denna handelsled ytterligare i betydelse.”⁷⁶ De understrukna delarna hör samman. I den andra meningen är denna handelsled gammal information, temat, och den nya, remat, utgörs av att man får reda på att den växte, och vid vilken tidpunkt. Den andra

⁶⁸ Nyström, Nyström, sid.122

⁶⁹ Ibid. sid.123

⁷⁰ Hellspong, sid. 28-29

⁷¹ Nyström, Nyström, sid. 123

⁷² Ibid. sid. 122

⁷³ Hellspong, sid. 29

⁷⁴ Ibid. sid. 29

⁷⁵ Ibid. sid. 30

⁷⁶ Nyström, Nyström, sid.122

bindningsvarianten, som återfinns i stycket, kallas av Hellspong för *konnektivbindning*. En sådan bindning knyts samman av ett bindeord, som i sin tur anger en logisk relation mellan meningarna.⁷⁷ Följande två meningar, av vilka den ena användes ovan för att exemplifiera en verbal stil, är exempel på den senare bindningen: ”Om man förhöll sig passiv i maktspelet kunde motståndarna flytta fram sina positioner så att man hamnade i ett sämre läge och löpt risk att bli angripen. Därför var det bäst att själv ta initiativet.”⁷⁸ Det understrukna ordet är en logisk bindning, och får sin betydelse när man läst meningen innan, och vet vad de ville undvika.

Kapitlets komposition

Slutligen ska då kapitlets helhet studeras, dess *komposition*. Det innebär alltså vad kapitlet har för huvuddelar och vad de har för betydelse i texten⁷⁹. Här har valts att i huvudsak bara undersöka kapitlets *disposition*, och inte alla delar som kan undersökas under rubriken komposition. Dispositionen i en text är hur all information är uppställd, vad som kommer först och vad som följer sedan, med andra ord hur texten förs framåt. Hellspong menar att en text ”Normalt blandar [...] olika dispositionsprinciper”⁸⁰, vilket är fallet i nämnda kapitel. Här återfinns två olika dispositioner. Den ena är *specificerande*, vilket betyder att handlingen går från det allmänna och övergripande till det mer specifika, till detaljerna⁸¹. Sett till kapitlets olika stycken, överensstämmer deras struktur med Hellspongs definition ovan. Först är kapitlet som sådant en övergripande del, vilken i sin tur är uppdelad i specifika stycken, vilka i sin tur också är uppdelade i stycken, som behandlar just den kungen eller det kriget. Den andra dispositionsvarianten är den *tematiska*. En tematisk disposition är upplagd efter olika teman (händelser, kungar eller krig), vilka tas upp var för sig i olika stycken. I bakgrunden skrevs att Selander satte de precis nämnda kriterierna för en läroboks fasettordning. Man skulle kunna säga att den tematiska dispositionen i detta kapitel medför att en *tidsdisposition* utesluts. I en tidsdisposition rör sig handlingen nämligen kronologiskt framåt eller bakåt, vilket inte fallet är i nämnda kapitel, där författarna, som sagt, tar saker och ting var för sig.

Den ideationella strukturen; kapitlets innehåll

Den andra strukturen som nu ska tas upp är den *ideationella strukturen*, som främst ser till hur en texts innehåll är strukturerat⁸². Det första som ska behandlas är vilka *teman* som finns i texten, vilka olika ämnen, som innehållet är uppbyggt kring. Det mest övergripande ämnet eller temat kallas *makrotema*⁸³. För nämnda kapitel är makrotemat de två rubriker, som hör till kapitlet, ”Sverige blir ett enat rike” och ”Stormaktstiden”.⁸⁴ Hellspong skriver att det under termen makrotema kan finnas olika potentiella huvudämnen, vilka utgörs av de underrubriker, som återfinns i kapitlet. Underrubrikerna kan samtidigt gå under en annan benämning, nämligen *mikroteman*⁸⁵, som innebär att de inte är lika övergripande som makrotemat, utan istället går in mer på olika detaljer, vilket också bekräftar tanken om en specificerande disposition.

Det analyserade kapitlet har några olika *perspektiv*. Kapitlet saknar ett *subjektperspektiv*, då författarna håller sig själva utanför kapitlets handling. Den objektiva traditionen i

⁷⁷ Nyström, Nyström, sid. 31

⁷⁸ Ibid. sid. 123

⁷⁹ Ibid. sid. 32

⁸⁰ Hellspong, sid. 34

⁸¹ Ibid. sid. 33

⁸² Ibid. sid. 18

⁸³ Ibid. sid. 35

⁸⁴ Nyström, Nyström, sid. 122-133

⁸⁵ Hellspong, sid. 35

historieboksskrivande har redogjorts för i bakgrunden. Vidare saknas, på nämnda kriterier, ett *författarperspektiv* och ett *närvarande perspektiv*. Avsaknaden av det senare medför per automatik att kapitlet har ett *frånvarande perspektiv*. Vidare har kapitlet ett *utifrånperspektiv*, grundat på kriterierna för subjektsperspektivet. Avslutningsvis återfinns ett *flärrperspektiv*, baserat på författarnas frånvaro till de historiska händelser, som återges i lärobokens nämnda kapitel⁸⁶.

Två perspektiv som står mot varandra är det *realistiska* och det *fiktiva*. Det realistiska perspektivet utgörs av ett anspråk på ”att verkligheten härskar över framställningen”⁸⁷, och det fiktiva utgörs av att ”framställningen skapar sin egen värld”⁸⁸. I kapitlet är perspektivet realistiskt. Som tidigare nämnts måste det som skrivs vara sanningsenligt och realistiskt, annars lär eleverna sig något påhittat. Slutligen bör nämnas vilket tidsperspektiv som finns i kapitlet. Valen står mellan *nutids-*, *dåtds-* eller *framtidsperspektiv*. Eftersom kapitlet beskriver händelser som inträffade för 400–500 år sedan, återfinns ett dåtidsperspektiv.⁸⁹

Den interpersonella strukturen; kapitlets sociala funktion

Slutligen ska den tredje och sista strukturen, den *interpersonella*, studeras. Där studeras främst texters sociala funktion. En text har ofta en kommunikativ funktion. Som nämndes ovan finns det deltagare i texter, en sändare och en mottagare. Ser man då på den interpersonella strukturen, ser man alltså till hur deltagarna kommunicerar (interpersonell = mellan personer, deltagare). I en sådan kommunikation kan texten komma att utföra en *språkhandling*. Denna kan bestå i att texten ska ”upplysa, varna, beordra, förklara, instruera, besvara, citera, hänvisa, föreslå och avråda”⁹⁰. Det analyserade kapitlet i *Perspektiv på historien A* skulle kunna sägas innehålla ett par av dessa förslag. Dess uppgift är att upplysa eleverna om vad som försiggick i Norden under 1500- och 1600-talen. Den ska samtidigt förklara orsaker och verkan för eleverna. Språkhandlingens *makrohandling*, dess huvudsakliga uppgift, är det som nyss nämntes; upplysa och förklara för eleverna om personer och händelser i Norden under den tiden.

Hellspong menar att ”Det viktigaste bidraget till den interpersonella strukturen är den *sociala ram* som texten konstruerar. Det är en tänkt samspelsinformation mellan kommunikationens parter”⁹¹. Kapitlets sociala ram är att det ingår i en historiebok, som ska vara en A-kursbok för gymnasieelever. I vissa texter kan den sociala ramen innehålla ett *textjag* respektive ett *textdu*. På sidan 122 återfinns ordet ”vi”, där författarna menar dem själva och tilltänkta läsare. Med andra ord har kapitlet ett direkt *tilltal*. Som nämnts i bakgrundsdelen, hävdar Reichenberg, Selander och Sandqvist att ett sådant tilltal fanns i tidigare historieböcker.

Sammanfattning av brukstextanalys

Inledningsvis i ovanstående analys undersöktes kapitlets kontext samt verksamhet, vilka båda syftar till undervisning. Kapitlets diskurs samt genre är skolvärldens, där elever, lärare och författare innehar olika roller i textens kommunikation. Intertextualiteten är både vertikal och horisontell, samt att spår finns av en kulturkontext. Språket är mer verbalt än nominalt, enligt Hellspongs definition, vilket bidrar till ökad lätlästhets. Förutom fördelning på ordklasser, har även höger- och vänstertyngd betydelse för lätlästhets. Den förra är mer representerad i

⁸⁶ Hellspong, sid. 40-42

⁸⁷ Ibid. sid. 42

⁸⁸ Ibid. sid. 42

⁸⁹ Ibid. sid. 42-43

⁹⁰ Ibid. sid. 45

⁹¹ Ibid. sid. 49

stycket, vilket också bidrar till lätlästhett. Ytterligare faktorer som påverkar l ttl sthett n  r styckets konnektiv- och kausalitetsbindningar. I kapitlet återfinns en specificerande samt en tematisk disposition. Vad gäller perspektiv i kapitlet syns få spår av författarna själva. Avslutningsvis avser kapitlets interpersonella struktur att undervisa samt informera eleverna om händelser i kapitlet.

Komparation med analyserade kapitlet i *Alla tiders historia A*

De likheter som g r att finna mellan analysen av kapitlet i *Alla tiders historia A* och den ovan genomförda analysen är följande: kapitlets kontext överensstämmer gällande situationskontext, verksamhet, diskurs, deltagare samt genre. Kapitlet har samma slags intertextualitet; vertikal samt horisontell. Även en kulturkontext återfinns i de bägge kapitlen. Angående den textuella strukturen, lexikon,  r ordklasserna lika fördelade i bägge analyserade styckena. Skillnaderna återfinns i konjunktioner, samt pronomen, vilka  r fler i *Perspektiv på historien A*. Hellspong angav som kriterier för en verbal stil, att den inneh ll fler verb samt pronomen,  n i nominal stil. Sett till att stycket i *Perspektiv på historien A* innehåller fler pronomen och samtidigt färre substantiv färgas texten där mer av en verbal stil  n i *Alla tiders historia A*. Den verbala stilen samt förekomsten av många h gertunga meningar i *Perspektiv på historien A* bidrar till ett mer lättläst språk, i enlighet med Hellspongs teori. Fler av meningarna i *Perspektiv på historien A*  r h gertunga,  n i *Alla tiders historia A*. Nämnda likheter och skillnader  r de vi funnit intressanta att diskutera, då de g r att styrka i såväl enkät- som intervjusvar.

Sammanställning av enkätsvar

Hur klassen har arbetat med kapitlet

Eleverna i klassen som deltog i enkätundersökning samt de sex som senare medverkade i djupintervjuerna hade arbetat med kapitlet på följande sätt: Läraren hade delat in klassen i mindre grupper, på ca fyra till fem personer. Grupperna tilldelades ett utav fyra teman/ämnesområden utifrån kapitlets inneh ll. Ämnesområdena var: Regenten, Fr lset, Borgarna samt Bönderna. Eleverna uppmanades att fördjupa sig inom respektive område, för att sedan redovisa skriftligt till läraren samt presentera muntligt inför klassen. De uppmanades även att söka information i andra böcker och källor, om informationen i *Perspektiv på historien A* inte var tillräcklig. I instruktionerna står att grupperna ska arbeta utifrån SKOR-modellen. Begreppet har myntats av läraren och tillämpas genomgående i dennes historieundervisning. SKOR står för Situation, Konsekvenser, Orsaker, Reflektioner.

Beskrivning av klassen som deltog

Klassen som deltog i f r vårt examensarbete genomförda enkätundersökning g r på samhällsvetenskapligt program, första året. Eleverna i klassen, som deltog i enkätundersökningen i *Analys av ett lärobokskapitel*, gick andra året på gymnasiet, samhällsvetenskapligt program, med inriktning på teckenspråk, dit de antagits via riksintag. Enkäten de bägge klasserna fick besvara, då 2003 samt nu 2006, utarbetades utifrån Hellspongs kapitel om l sbarhetsanalys.⁹² Vi vill även påpeka att de uttalanden som  r refererade i kommande text, återfinns i svaren till enkätundersökningen, gjord 2006. Med hänsyn till elevernas garanterade anonymitet i undersökningen, finns svaren inte med som bilaga, men dess r ktighet g r att styrka av författarna.

⁹² Freudenthal, sid. 4

Kapitlets läsbarhet

Första frågan i vår enkätundersökning behandlar kapitlets läsbarhet ur elevens perspektiv. På frågan om hur många gånger eleverna behövde läsa kapitlet för att förstå dess innebörd. Med läsbarhet menar vi språklig och typografisk förståelighet.⁹³ Detta begrepp förklarades för eleverna innan de svarade på enkäten.

Medeltalet för antal läsningar för flickorna är två gånger. Spannet för antal läsningar går från en till fem läsningar. Resultatet man kan se är att den flicka som upplever att en läsning räcker, utgör undantaget. Merparten läser minst två gånger eller fler. Bland pojkarna är medeltalet två läsningar, spannet för pojkarna varierar mellan en och fyra läsningar. Dock är det endast en pojke som tycker att en läsning räcker. Tre stycken tycker att de behöver läsa tre gånger eller fler. En av pojkarna säger följande: ”Jag läser så många gånger det behövs, om det är roligt det man läser behövs inte lika många läsningar”.⁹⁴ En annan pojke läser också så många gånger som han själv tycker att han behöver, men har en annan motivering till detta: ”är det riktigt intressant läser jag det en gång till”. Totalt i hela klassen blir följaktligen medelantalet för läsning av kapitlet två gånger, men flickorna läser fler gånger än pojkarna.

Kapitlets läsförståelse

Enkätens andra fråga handlar om läsförståelse. Med läsförståelse menas en förståelse för en tryckt och skriven text.⁹⁵ Detta begrepp förklarades för eleverna innan de besvarade enkäten.

Åtta av flickorna tycker att kapitlet är svårläst, fyra tycker således att det är lättläst. En av de sistnämnda motiverar sitt svar på följande sätt: ”Saker och ting förklaras ingående och texten flyter på utan att hoppa mellan händelser”. Bland pojkarna är det tvärtom, det är fler som tycker att kapitlet är lättläst. Åtta av pojkarna upplever kapitlet som lättläst, medan fem tycker att det är svårläst. En pojke skriver: ”Ganska svårläst pga att det finns många namn och årtal”. En liknande förklaring dyker upp hos en annan pojke: ”Svårläst, för att det är så mycket årtal och många kungar att hålla reda på”. Tre av pojkarna som tycker att texten är lättläst har kommenterat sin åsikt. Den första av dessa pojkar säger att texten i sig är lättläst men han upplever ibland vissa ord ”vara jobbiga”. Den andra av dessa tre pojkarna tycker att boken är skriven på ett modernt sätt, och därför är texten lätt att läsa. Den siste av de pojkar som anser texten lättläst och som har kommenterat sitt svar anser att texten är lättläst ”eftersom att det var inte så många knepiga ord”.

Kapitlets layout

Den tredje frågan är indelad i tre delfrågor och handlar om kapitlets utseende/layout. Begreppet layout⁹⁶ förklarades för eleverna och innebär hur texter och bilder med mera arrangeras.

- teckenstorlek

Hälften av flickorna tycker att textstorleken är för liten. Den andra hälften är nöjd med storleken på kapitlets text. Ingen av flickorna motiverar sina svar. Pojkarna svarar annorlunda, hela tolv stycken är nöjda med textstorleken och bara en svarar att denna inte är nöjd, han efterlyser större text. Den pojke som var missnöjd är också den enda som kommenterar sitt svar: ”Lite för liten kanske, det smälter lätt ihop när man är trött”. Överlag är pojkarna nöjdare med textstorleken än flickorna.

⁹³ *Bonniers svenska ordbok*, sid. 319

⁹⁴ Samtliga uttalanden som är citatmarkerade i texten är hämtade ur enkätsvaren

⁹⁵ *Bonniers svenska ordbok*, sid. 319

⁹⁶ *Ibid.* sid. 303

- meningslängd

På frågan gällande långa meningar förklarades att eleverna själva fick känna efter hur de upplevde meningarnas längd utifrån dess egna färdigheter. Ingen av flickorna tycker att meningarna är för korta. Däremot tycker sju av dem att vissa meningar är för långa, och efterlyser således kortare meningar. Fem utav flickorna är nöjda med meningarna i kapitlet. En av dem säger: "Meningarna i texten är ganska korta. Det är väldigt bra, annars blir det krångligt". Pojkarna är lite mer varierade i sina svar, samt lite mer generella. Alla har inte svarat på hur meningarnas längd påverkar deras läsning. Istället har pojkarna mer generellt sagt att för långa meningar försvårar läsningen. En pojke säger: "Meningarnas längd är lite för långa. Man blir då uttråkad". En annan kommentar är: "Det är bra om meningarna inte är alltför långa. Det ska vara varierat". Dock säger två stycken att de inte påverkas av längden, (vilket vi antar betyder)⁹⁷ att de är nöjda med längden på meningarna, medan en säger att han är nöjd. I hela klassen framkommer mönstret att meningarna hellre ska vara lite kortare, då de blir lättare att förstå.

- styckenas längd

På frågan om hur styckena påverkar läsningen förklarades att eleverna skulle svara efter sitt eget tycke och efter sina egna läserfarenheter. Sju av flickorna är inte nöjda med styckenas längd. Förutom att de vill ha kortare stycken, vill de även att styckena ska vara mer faktakoncentrerade. En av de nöjda flickorna skriver: "Borde vara bilder mellan styckena. Lite för långa stycken". En annan röst lyder: "Det borde bara mer specifik på dem olika sakerna handlar om". Fem av flickorna svarade att de var nöjda med styckena. Sju av pojkarna är missnöjda med styckena. Däremot är deras motivering lite annorlunda. Pojkarna menar att alltför långa stycken gör att de tröttnar, glömmer eller tycker att läsningen blir tråkig. En del av pojkarna betonar i denna fråga vikten av inläring. En av pojkarna skriver: "Jag lär mig mer på korta stycken". En annan skriver: "De hade gärna fått vara lite kortare för bättre inläring, för det blir lättare att läsa". Flickorna är mer konstruktiva när de anger hur de skulle vilja att styckena såg ut, medan pojkarna mer förklarar hur de påverkas av längden.

Kapitlets bilder

I frågan om kapitlets bilder gavs eleverna instruktioner som att de skulle svara på om de tyckte om bilderna och om de var lämpade till dess bildtext.

Flickorna har kommenterat både bild och text, medan pojkarna mer kommenterat bara bilder. Fem av flickorna är nöjda med bilderna, fyra är nöjda med bildtexterna. Tre är missnöjda med bilderna, fyra är missnöjda med texten. Dock är det så att bland flickorna som säger sig vara nöjda med bilderna inte automatiskt är nöjda med bildtexterna, och tvärtom. En flicka kommenterar: "Det är bra att det finns en hel del bilder i boken, för det gör det roligare att läsa. Bilderna är ganska tråkiga (inte alla), men texten till bilden beskriver bilden bra men kan vara skrivna med svåra ord ibland". En annan kommentar lyder: "De är väldigt fula och tråkiga, men brukar vara bra förklarande meningar under".

Åtta av pojkarna är nöjda med de bilder som finns. Av dessa åtta eftersöker tre pojkar fler bilder. Av de fyra som är missnöjda med bilderna vill tre ha fler bilder, medan den siste tycker att bilderna är fula. Denne skriver: "Jag tycker inte om bilderna i denna boken för dom är fula". En av killarna skriver: "Lite för få, man får en bättre bild av samhället, ju fler bilder desto bättre". Resultatet för hela klassen är att fler är nöjda än missnöjda med de bilder som

⁹⁷ Förtydligande av författarna

finns i kapitlet.

Tidsaxelns funktion i kapitlet

När frågan ställdes om tidsaxeln frågade vi enbart hur de använde den vid sin läsning. Vi utvecklade senare dess funktion och innebörd i intervjuerna.

Tio stycken av flickorna svarade att de ens inte sett tidsaxeln, och kan således inte svara på hur de använder den. De två resterande av dem har sett den, men använder den inte mycket. Den ena säger att hon använder den för att rekapitulera händelser i kapitlet. Den andra ger ett liknande svar: "Det är mest om man vill titta tillbaka på kapitlet innan [läxförhör] som man använder sig av den". Fem stycken av pojkarna svarar att de vet att tidsaxeln finns. Av dessa fem använder endast en tidsaxeln, fyra gör det inte. Den pojke som använder tidsaxeln gör det på följande sätt: "För att hitta rätt ställe i texten där det jag letar efter bör finnas". Resterande svar bland pojkarna är lite svårtolkade. Tre stycken av pojkarna säger att de inte vet hur de använder tidsaxeln, det svaret de ger är "vet inte". Vi ställer oss här frågan vad det är de inte vet. Vet de verkligen inte hur de använder tidsaxeln, eller vet de inte att den finns?

Kapitlets språk

Denna fråga om kapitlets språk ställdes i nio delfrågor och innefattar hur eleverna upplever orden, språket, meningarna, och sammanhanget i kapitlet. Dessa begrepp preciseras tydligare nedan. För att skapa en bättre struktur i denna långa fråga låter vi flickornas svar komma i en räkka för att undvika att växla för mycket mellan flicka/ pojke. Först frågades eleverna om de ansåg att orden överlag var svåra eller lätta. Eleverna ombads att ge exempel på ord som de upplevde svåra.

- svåra eller lätta ord - flickor

Sju av de tio flickor som svarat på frågan hur de upplever orden svarar att det finns svåra ord i kapitlet. Flickorna har gett många exempel på ord de upplever som svåra. Siffrorna i parenteserna anger hur många som angett samma ord:

- vördnadsfull (3)
- utarrenderade (2)
- nydubbade (1)
- konsumtionsvaror (1)
- dagsverksskyldiga (1)
- talhandskrift (1)
- oppositionen (1)
- arrende (1)
- belägring (1)
- slagkraftigt (3)
- propagandavapen (2)
- utreda beskyllningarna (1)
- propaganda (1)

- långa och ovanliga ord - flickor

Tio av flickorna har också angett att de finner långa och ovanliga ord i kapitlet. Exempelen är:

- konsumtionsvaror (3)
- binäringar (2),
- jordebok (1)
- härader (1)
- decimerar (1)

genomstyras (1)
fogdar (1)
erlades (1)
opinioner (1)
belägring (1)
slagkraftigt propagandavapen (1)
utreda beskyllningarna (1)

Tjejerna har vid dessa exempel inte specificerat om orden är långa eller ovanliga. Orden är ofta felstavade i enkätsvaren.

- förklaras svåra och främmande ord? - flickor

Åtta av flickorna svarar att de inte tycker att orden förklaras. Tre av flickorna svarar att ord sällan förklaras. Tyvärr ges inga exempel på hur en eventuell förklaring kan se ut.

- värdeladdade ord - flickor

Sex av flickorna säger sig inte kunna hitta några värdeladdade ord i texten, medan fyra svarar att värdeladdade ord förekommer i texten. Tyvärr är det som ovan, flickorna har inte gett några exempel.

- förståelse av meningarna - flickor

Sex av flickorna förstår inte vad alla meningar betyder. En av flickorna har tagit med en mening ur kapitlet som exempel: ”De har sina redskap med sig och intar en vördnadsfull position gentemot den skrivkunnige herre som ska fördela dagens sysslor”. Elevens kommentar till denna mening är att hon inte förstår alla ords betydelser, och därav kan denne eleven inte få någon uppfattning om meningen innebörd. En annan elev ger exemplet: ”Efter en lång belägring gav även Stockholm vika för övermakten och Kristian kröntes till kung i Storkyrkan”. Här ges ingen direkt kommentar till varför hon inte förstår denna mening. Fem av flickor säger att de förstår meningarna. En av dessa säger: ”av sammanhanget tycker jag att man förstår”. Nio av flickorna tycker att meningarna och styckena i kapitlet hänger ihop på ett bra sätt. En förtydligande kommentar lyder: ”Det finns ett ganska bra samband med styckena vilket gör att det blir lätt att hänga med”. Två av flickorna svarar att de inte tycker att meningar och stycken hänger ihop. En av dem säger att meningarna och styckena ”kan vara väldigt ’hoppande’”, men ger inget exempel på en sådan mening eller ett sådant stycke.

- förståelse av kapitlet - flickor

Sju av flickorna tycker att det är lätt att följa med i kapitlet. Det ska tilläggas här att dessa sju inte svarar glasklart ja, utan de har med något utav följande uttryck: sådär (2), oftast (1), hyfsat (2). En av de flickor som har svarat sådär, skriver vidare: ”sådär, läsa igenom några gånger”. Denna flicka har på första frågan svarat att hon just får läsa kapitlet minst två till tre gånger. Två stycken tycker inte att det är lätt att hänga med, en av dessa svarar: ”Man måste tänka mycket. Texten är för lång (styckena)”. De sju flickor som ansåg att de lätt kunde hänga med i kapitlet, tycker sig också se en röd tråd. Ytterligare två flickor säger sig se en röd tråd. Sex utav de jakande svaren är sammanskrivna med försvagande termer, såsom ”inte över hela kapitlet”, ”tror det”, ”svag [tråd]”, ”i vissa”, ”i vissa stycken”, ”i vissa kapitel”. Det sista tillägget visar att den flickan mer tänkt på hela boken och inte det berörda kapitlet, vilket gör det svårt för oss att tolka hennes svar i relevans till vår fråga.

- svåra eller lätta ord - pojkar

Nio stycken av pojkarna tycker att orden är lätta, en tycker att orden är medellätta, medan en tycker att orden är medelsvåra. Exempelen som pojkarna har givit är:

oppositionen (1)

passiv (1)

Problemet här blir att pojkarna inte svarat på om dessa exempel gäller för ett lätt eller svårt ord, varpå vi inte kan använda deras exempel.

- långa och ovanliga ord - pojkar

Sju av pojkarna tycker att det i kapitlet inte finns långa och ovanliga ord, medan fyra har motsatt åsikt. Detta stämmer överens med att merparten av pojkarna dessutom tycker att orden i kapitlet är lätta. Pojkarnas exempel på långa och ovanliga ord är:

slättbygderna (1)

kustsocknarna (1)

tullfrihet (1)

- förklaras svåra och främmande ord? - pojkar

Tre av killarna anser att svåra ord förklaras. En utav dessa tre ger ett konstigt svar. Denne menar att svåra ord förklaras i en liten ruta i kanten. Några sådana rutor finns inte i kapitlet. Vad som däremot finns är bildtexter, kan det vara dessa eleven menar? En annan av de tre säger att svåra ord förklaras i meningar, medan den tredje inte säger hur svåra ord förklaras. Fyra stycken svarar inte på denna fråga, medan två inte vet. Fyra stycken säger att svåra ord inte förklaras.

- värdeladdade ord - pojkar

Vad gäller värdeladdade ord säger fyra av pojkarna att de inga finner några sådana. Fem säger att sådana ord förekommer, exempel är: effektivare (1), aggressiv (1), präglades (1), blodbadets hemskheter (1). Två säger sig inte veta om det finns värdeladdade ord i texten. Två av pojkarna har inte svarat. Nio av pojkarna svarar att de förstår meningarna. Några har inte svarat alls, eller svarat på ett oseriöst sätt. Endast en skriver att det finns meningar, som han inte förstår, men ger dessvärre inget exempel på en sådan mening.

- förståelse av meningarna - pojkar

Nio av pojkarna tycker att meningarna och stycken hänger ihop. En pojke skriver att han oftast tycker att meningar och stycken hänger ihop. Två av pojkarna hävdar motsatsen, varav en säger: "Nej, tycker inte det. Tycker att texten hoppar väldigt mycket mellan person och ämne".

- förståelse av kapitlet - pojkar

Tio av pojkarna tycker att de lätt kan följa med i kapitlet. En av dem som svarat att de lätt kan följa med säger: "Ja, det tycker jag att det [sammanhang] finns, det är bra förklaringar och bra sammanfattningar". Två av pojkarna tycker att det är ganska lätt att följa med i kapitlet. Ingen har svarat att de tycker att det är svårt att hänga med. En pojke har inte svarat alls. Alla som svarade att de lätt eller ganska lätt kan följa med i kapitlet, säger även att de ser en röd tråd. En av eleverna skriver: "Sverige är sammanhanget". En annan elev säger "Ja, texten känns sammanhängande och är lätt att följa".

Både bland flickor och pojkar har frågan om enformiga eller varierande ord missuppfattats en aning. Ibland har ord exemplifierats, men eleverna har inte angett om ordet i deras ögon gör texten enformig eller varierande, vilket leder till att vi inte kan använda de svaren. Två av flickorna säger sig se ord som gör texten varierande, men de har inte gett något exempel, vilket åter igen leder till oanvändbarhet. Nio av pojkarna svarar att de inte hittar några ord som gör texten varierande eller enformig. En pojke har hittat tre ord som enligt honom gör texten varierande. Orden är: expansionen, kraftmätning, europeisk storkonflikt. En förklaring till varför dessa ord medverkar till variation i texten saknas.

Arbetsmateriel till *Perspektiv på historien A*

Vi frågade eleverna om de fanns något bredvidläsningsmateriel relaterat till boken. Vi ville få svar på om det exempelvis fanns film, bilder och kartor eller dylikt som direkt relateras till boken.

Här har inte alla flickor svarat på användbart sätt, dock skriver två att de inte vet om att det finns något extra till denna bok. Fyra stycken svarar att det är frågorna som kommer efter vissa stycken. En annan av flickorna nämner också dessa frågor, men hon skriver tydligt att det inte är extramateriel; ”Det finns inget annat. Ibland kan vi ha genomgång. Det finns iofs frågor i boken. Men vi bukar göra egna frågor, eller så gör fröken det”.

Två stycken av pojkarna tycker att det finns bra materiel till boken, ingen av dem förtydligar sitt svar på något sätt, de säger alltså inte vad det finns för materiel. Fyra pojkar svarar att det är frågorna i boken som utgör arbetsmaterielet, en av dessa skriver ”Det finns lite frågor i slutet av kapitlet. I vår undervisning används det lite grann, men vi jobbar med egna frågor”. Om eleven menar att eleverna själva eller läraren gör frågorna framgår inte. En elev svarar ”Det finns mycket material om tidens kungar och styre men mindre om bönderna och allmogen.” Tre av pojkarna känner inte till att det finns något extramateriel till boken.

Vad minns eleverna av kapitlet?

Vi frågade vad eleverna trodde att de skulle komma ihåg av kapitlet om ett halvår. Detta gjordes av intresse för att få en bild av hur eleverna tror att de kommer att minnas detta kapitel.

Fem av flickorna svarar kortfattat att de inte kommer minnas mycket. En av dessa säger: ”Kanske lite mer om nått man kunnat innan, men annars inte särskilt mycket”. Två av flickorna svarar att de inte kommer att minnas någonting. Två ger till svar att de kommer att minnas lite. Dessa två har specificerat sina svar. Den ena svarar att hon kommer att minnas helheten, inte detaljerna, medan den andra skriver ”blandat”.

Tre av pojkarna kommer inte att minnas något, två stycken kommer inte att minnas mycket. Jämfört med flickorna har fler pojkar, sex stycken, svarat att de kommer att minnas saker ur kapitlet. Vad de kommer att minnas varierar. Pojkarna som svarar att de kommer att minnas svarar alltifrån ”det mesta” till att stoffet de minns har varit roligt eller intressant, eller enligt dem själva viktiga delar. Följande svar förtydligar detta: ”Särskilda delar kommer jag att komma ihåg. De viktigaste delarna kommer jag att minnas”. En pojke beskriver: ”fakta om Gustav Vasa. Eftersom han är en välkänd konung i Sverige”.

Sammanfattning av kapitlet i punktform

Denna fråga formulerades lite otydligt av oss vilket ledde till att merparten av både flickorna och pojkarna missuppfattade frågan. Istället för att sammanfatta *innehållet* i kapitlet, har de flesta av dem som svarat sammanfattat sitt *omdöme* om kapitlet i punktform.

Sju av flickorna har gett ett sådant omdöme. Sex av dessa lutar i sitt omdöme mer åt det negativa hållet, och har exempelvis angett att texten är tråkig, att den innehåller för mycket fakta, att den är svår att ta till sig, att den är osammanhängande och att ordförklaringar behövs. Flickan som gav ett lite mer positivt omdöme har sammanfattat sitt svar i tre punkter: lättläst, bra bilder och förklarande kartor.

Av pojkarna har endast två sammanfattat i punktform. En utav de två som har sammanfattat har tagit upp följande punkter: lättläst och förklarande bilder. Den andre pojken som svarat är den enda i hela klassen som har svarat på denna fråga så som vi egentligen hade tänkt. Han har i sina punkter tagit upp: Kalmarunionen spricker, Vasa tar makten, han [Gustav Vasa] dör. Vi ser på enkäten att han har skrivit, men suddat ut, ”Sverige krigar konstant”. Resterande har på ett eller annat sätt svarat att de inte kan, eller inte vet hur de skulle göra en sådan sammanfattning. Fyra av pojkarna har inte svarat alls.

Är kapitlets text förklarande eller berättande?

Den avslutande frågan handlar om hur eleverna ser på texten, om den är mer förklarande eller om den är mer av en berättande stil. Eleverna fick en kort förklaring om vad som skiljer dessa stilar. Vi förklarade att berättande stil ligger mer åt ett skönlitterärt håll. Och att förklarande texter innehåller mycket fakta.

Sex av flickorna anser att texten är förklarande. En förtydligar detta i sitt svar: ”Jag tycker att den är mer förklarande. Allt är (nästan) bara fakta”. En annan flicka svarar: ”Jag tycker att boken är förklarande det är nog det som gör att det inte är så roligt att läsa”. Tre av flickorna säger att texten är berättande. Tyvärr ges inga förklaringar till varför de är av den åsikten, inte heller några textexempel ur kapitlet.

Tre av pojkarna svarar att de upplever texten som förklarande. Två svarar att de upplever texten som berättande. Sex av pojkarna anser att den är både förklarande och berättande. Ingen av pojkarna förtydligar sitt svar. Dock har två av pojkarna som tyckte att texten var en blandning förtydligat med: ”lite olika på olika ställen i texten”. Den andra pojken som svarat skriver: ”Boken växlar mellan att vara berättande och förklarande”.

Komparation med enkätsvar ur *Alla tiders historia A*

Vid en komparation av enkätsvaren till det analyserade kapitlet i *Alla tiders historia A* med kapitlet ur *Perspektiv på historien A*, går det att se att svaren skiljer sig åt. Förutom olika böcker, bör vi även ha i åtanke att de svarande eleverna är i olika ålder. Vid jämförelsen av enkätsvaren i båda uppsatser märker vi en tendens att de elever som antagits via riksintag, samt är ett år äldre, är mer studiemotiverade. Svaren i enkätundersökningen till analysen av kapitlet i *Alla tiders historia A* är längre, mer utförliga, mer välformulerade samt att inga oseriösa svar förekommer.

Den största skillnaden kapitlen emellan, baserat på elevernas svar, tycks vara att kapitlet i *Alla tiders historia* upplevs som mer faktatätt än kapitlet i *Perspektiv på historien A*. Elevernas åsikter visar även att kapitlet i *Alla tiders historia* upplevs sakna en röd tråd i större utsträckning. I *Alla tiders historia A* är styckena kortare, samt att kapitlet som helhet innefattar färre sidor än i *Perspektiv på historien A*. Trots detta anger eleverna en större missnöjdhet med kapitlets knapphändiga struktur, samt att de anser kapitlet vara faktatätt. I *Perspektiv på historien A* har brist på struktur nämnts någon enstaka gång. Kritiken där riktas istället mot kapitlets långa stycken och svåra ord. Gemensamt för båda kapitel är ett visst missnöje med bilderna. Eleverna som använt sig av *Alla tiders historia* säger sig ha svårare att finna en röd tråd än de elever som använt sig av motsvarande kapitel i *Perspektiv på historien*. Förklaringen till detta går att stödja i såväl teoretisk anknytning som i författarnas förord till de bägge läroböckerna, se diskussionen i slutsatserna.

Sammanställning av djupintervjuer med sex elever

Då enkätundersökningarnas svar inte fullt ut gav den utförlighet vi önskat till vårt examensarbetet, valde vi att komplettera dessa med sex djupintervjuer med elever från klassen. Vi fördjupade de frågor som ställts i enkäten och hade nu även chansen att ställa följdfrågor. Elevernas namn är fingerade och dess anonymitet garanterad av uppsatsförfattarna. Frågorna till intervjun medföljer som bilaga. För att kunna se vad eleverna upplevde som svåra ord testade vi deras kunskaper med några exempel ur kapitlet. Förståelsen av dessa ord presenteras i löpande text för respektive elev, samt för överskådlighetens skull även i en tabell efter samtliga elevintervjuer.

Intervju med Arne

Arne vet inte riktigt vad han minns bäst ur kapitlet. Han minns inte mycket, nästintill inget, är hans exakta svar. Efter en stund nämner han dock att Sverige var ett mäktigt land, hade stor armé och att det pågick krig lite här och var. Hans tema i detta kapitel var frälset, adeln och prästerna, under perioden 1520-1624. Han och hans tre gruppmedlemmar läste kapitlet i sin helhet en gång. Detta gjordes för att se vad de kunde finna för material som kunde användas för deras tema. Då de inte ansåg att kapitlet räckte, valde de att istället söka sin information i Nationalencyklopedin, eftersom de fann bättre och mer innehållsrik fakta där.

Arne anser sig själv ha ett bra ordförråd, vilket visar sig vid vårt ordtest. Både i enkäten och vid intervjun sa han att han tycker att orden inte är för svåra. På frågan om han minns några ord som specifikt svåra, svarar han nej. Ordtestet visar att Arne behärskar innebörden av samtliga förutom härader och menigheten.

På frågan som handlade om hur bekanta eleverna är med olika begrepp i kapitlet har Arne följande kunskap:

Kalmarunionen	en union mellan Norge och Sverige, han gissar att den slöts i Kalmar, och på så sätt fick namnet
Stockholms blodbad	vid denna händelse avrättades massa adelsmän i Stockholm av den danske kungen Kristian Tyrann
Freden i Roskilde	fred mellan Sverige och Danmark, som slöts i Roskilde, han gissar på året 1668
Westfaliska freden	är ej lika bekant med denna händelse, han vet att Westfalen är ett landområde i Tyskland, han chansar på att det kan vara freden efter 30-åriga kriget
Hansan	tyska flottan, handelsfartyg

Arne anser sig ha en bra geografisk översikt över hur Sverige såg ut under olika delar av stormaktstiden. Denna översikt har han dock inte inhämtat från boken, utan härrör snarare från hans eget intresse för historia. Arne säger att han alltid tyckt att historia varit roligt, och att han därför lagt så mycket på minnet. Han säger även att man alltid snappar upp något från boken eller läraren, och bygger vidare på det man redan vet.

Arne har följande kunskaper om de personer vi ställde frågor om och sätter dem i samband till varandra.

Gustav Vasa	tog tillbaka makten från Danmark, åkte skidor genom Dalarna, slog ner Dackeupproret, smälte kyrkklockor
-------------	---

Gustav II Adolf	för att tillverka kanoner, var kung ett tag. grundade Göteborg, fick en dotter, Kristina, som de först trodde var en pojke, blev sedan oroliga när de upptäckte att det var en flicka, ville ju att det första barnet skulle vara en son, men så sa Gustav II Adolf: hon har redan lyckats lura oss en gång, så hon kan nog bli en bra regent för Sverige ändå. På frågan om hur han kände till, detta svarar han att han att lärde sig detta redan på mellanstadiet inte glömt det. Vidare berättar han att denne kung dog 1632 vid slaget i Lützen, som var en del av det 30-åriga kriget, hästen han satt på hette Sleipner, och att Arne sett den hästen på museum i Stockholm, uppstoppad.
Drottning Kristina	dotter till Gustav II Adolf, var för ung, ej myndig, för att få tillträda makten när hennes far dog, därför valdes Axel Oxenstierna till förmyndare och fick regera ett litet tag. Kristina abdikerade till Rom, varför just till Rom vet han inte, men han vet att hon är begravd under S:t Peterskyrkan.
Axel Oxenstierna	blev förmyndare till Kristina, hade ett slott, som Arne inte minns namnet på, grundade en förening för adelsmän, som fortfarande finns kvar och träffas vart tredje år, för alla adelsmän i Sverige. På sin redovisning pratade Arne och hans grupp bl.a. om olika slott, och då även Oxenstiernas, därav hans kunskap om slottet.

Instuderingsfrågorna (på sidorna 121 och 133) har han inte tittat på eller använt sig av. Skälet till det är att klassen arbetade med kapitlet i redovisningsform, därför ansåg sig Arnes och hans grupp inte behöva frågorna. Om läraren uppmanar eleverna att använda frågorna, brukar Arne göra det, annars inte. De gånger han använder frågorna, läser han först aktuella sidor och tittar sedan på frågorna. Därefter letar han upp ställen i kapitlet som hjälper honom att besvara frågorna. Kvalitén på frågorna tycker han lutar mer åt det svåra hållet. Svårigheten består uti att frågorna efterlyser ett annat tänkande, än han är van vid. Skillnaden mellan högstadiets och gymnasiets frågor är att de förra oftast var av ja- eller nej-typen, specifika årtal, etc. Nu kräver frågorna i boken mer utförliga svar.

Texten i kapitlet är en blandning av berättande och förklarande, anser Arne. Han visar ett exempel på sidan 122. I likhet med det stället är ofta inledningen till ett större avsnitt mer åt det förklarande hållet, medan det som kommer därefter kan bli mer berättande, då det går ner mer på djupet. Han tycker att detta är bra. Det inledande stycket ger en bra överblick över vad som komma skall. Det är lätt att på så sätt sätta sig in i kapitlet, att förbereda sig.

Överlag anser Arne att boken är svårläst, inget man sträckläser. Det krävs hög koncentration. I själva kapitlet är faktamängden lagom. Arne motiverar sin åsikt att det hände så pass mycket under stormaktstiden, att det blir svårt att utelämma någon information.

Arne har inte reagerat på meningarnas längd när han har läst. Han anser att meningarna duger. Angående styckena anser han att det inte är konstigt om de är långa. Han förtydligar sitt resonemang med att ett händelserikt stycke behöver vara långt, det är mycket som ska

förklaras och berättas. Arne ger ett exempel på ett stycke (sid. 124-125), som enligt honom är långt till följd av mycket information.

Arne använder sig av bilderna och de tillhörande texterna, eftersom han tycker att de båda hör till texten i kapitlet. Som exempel tar han bilden på sidan 125, målningen som visar Tåget över Stora Bält. Han anser att bilden underlättar förståelsen av vad som skedde. Bilden ger honom ett sammanhang till texten.

Arne använder inte tidsaxeln. Innan den visades för honom under intervjun, visste han inte var den fanns. Han har aldrig tänkt på att den kan vara bra att använda. Men – om han hade vetat att den fanns där, hade han använt den, för att se i vilken ordning saker och ting i kapitlet sker, och för att inte blanda ihop olika händelser.

Arne anser sig se en röd tråd genom kapitlet. Han tycker att kapitlet följer händelserna genom hela stormaktstiden, krigen, frederna, ända fram till Karl XII. Arne säger sig inte vilja ändra på något särskilt i kapitlet. Den röda trådens existens, enligt Arne, medför att kapitlet blir bra.

Något som framkom utöver intervjufrågorna var även att Arne är nöjd med hur klassen har arbetat med kapitlet. Han säger också att han lärde sig mycket av andras redovisningar, och att han ibland kan tröttna på en och samma röst, när alltså läraren hela tiden berättar för eleverna.

Intervju med Britta

Britta minns inte mycket från kapitlet, och det finns inte heller något hon minns bättre än något annat. Hennes skäl härtill är att hon anser att hon får dålig hjälp av boken, den är för komplicerad. Den hoppar väldigt mycket, hon anser att den ibland hoppar 100 år fram och tillbaka. Det blir rörigt, och för mycket fakta. Britta upplever även orden som svåra.

Brittas tema vid redovisningen var borgarna i mitten av 1600-1800-talet. Hon läste kapitlet en gång, men ansåg sig inte hitta något direkt användbart. Istället letade hon på Internet, och sökte på borgare 1600-1800, men hittade inte mycket där heller. Till sist läste hon i *Epos*. Här fann hon mer och bättre information kring hennes tema. *Epos* var för henne mer lättförståelig än *Perspektiv på historien A*.

Britta anser att kapitlet innehåller svåra ord. Varför de är svåra motiverar Britta med åsikten att orden oftast handlar om vapengrejs⁹⁸. Ordens betydelse inriktas på makten, och hur den indelas. Britta förstår inte följande ord: kronobönder, härader, erlades, in natura, menigheten, pardon, arrendeavgifter, opposition samt belägring. Britta ger en avslutande kommentar till frågan; när de ovan nämnda orden sitter i ett sammanhang förstår hon dem bättre.

Britta visar sig vid intervjun känna till Kalmarunionen, Stockholms blodbad och Hansan. Övriga begrepp har hon hört talas om, men kan för tillfället inte erinra sig vad de innebär.

Britta anser sig inte ha fått någon vidare geografisk översikt av nämnda kapitel. I kapitlet finns det inte så många kartor som visar förändringar över Sveriges landområden. Vid läsning ser hon Europakartan i huvudet, och tänker utifrån den.

De historiska personer som ingick i intervjun, visar sig Britta ha följande kunskaper om:

⁹⁸ Elevens eget ordval

Gustav Vasa	han drog in kristendomen till Sverige, ”kom in” blev kung 1523, gjorde ett lopp till Mora på sina skidor, hade något att göra med bondeuppror, som hon inte kommer ihåg vad det heter
Gustav II Adolf	hon svarar: ”usch, oj”, vet inte så mycket om honom, blandar ihop årtalen
Drottning Kristina	hon har för sig att hon var drottningen, som hade att göra med Kalmarunionen, men tror ändå inte det, tror att hon bodde i England eller Danmark, vet inte var
Axel Oxenstierna	har hört namnet, kan inte säga varifrån han kommer, eller något om honom, kan inte koppla honom till något

Instuderingsfrågorna till nämnda kapitel har Britta inte använt sig av, eftersom Britta och hennes grupp inte använde kapitlet till sin redovisning. Dock har Britta arbetat med föregående instuderingsfrågor i boken. Hon brukar först läsa kapitlet, därefter titta på frågorna. Efter det läser hon kapitlet igen, för att hitta svaren. Läraren brukar ibland ge dem andra frågor, lite lättare enligt Britta. Hon anser att det är bra att arbeta med frågor för att exempelvis lära sig inför ett läxförhör. Britta gör detta på eget initiativ, läraren behöver inte uppmana henne till det.

Britta anser att texten i nämnda kapitel, samt tidigare lästa, är förklarande och bygger mycket på fakta. Eftersom hon valde att arbeta med en annan bok istället för *Perspektiv på historien A*, anser Britta att hon läst för lite för att kunna veta exakt. När klassen exempelvis läste om kyrkan ansåg hon att det var mycket fakta, alltså förklarande. Dock, anser Britta, kan texten vara av berättande karaktär i vissa inledande stycken. Hon upplever att där ges kort information om vad som sker på efterföljande sidor.

Britta är av åsikten att nämnda kapitel är faktatätt, till max.⁹⁹ Hon säger sig behöva läsa två gånger för att förstå all fakta. Hon uppger även att hon anser boken överlag vara väldigt faktatätt, inte bara just nämnda kapitel.

Meningar och stycken är långa, enligt Britta, i det aktuella kapitlet. Vissa stycken tar upp en hel sida, vilket får Britta att tänka att hon inte orkar läsa all text. Förutom att hon upplever meningarna som långa, anser hon även att de för det mesta innehåller mycket fakta, långa och svåra ord, samt ett gammalmodigt språk. Britta visar några exempel. Det första finns på sidan 122, mening två. Denna anser Britta är kort, och då lättare att förstå. Den sista meningen på sidan 125 är av motsatt karaktär.

Britta säger sig använda bilder och bildtext. När hon läser i kapitlet, eller generellt i boken, tittar hon på bilderna, och läser tillhörande text. Hon vill på så sätt upptäcka om hon får reda på något mer, utöver vad som står i den löpande texten.

Britta använder sig inte av tidsaxeln. Hon har inte sett den. Dock upplever Britta att hon har en egen tidsaxel i huvudet, som hon ser framför sig vid läsning. När hon tittar på tidsaxeln vid intervjutillfället anser hon den vara för liten och att den alltför lätt, färgmässigt, smälter in i sidan.

⁹⁹ Elevens eget ordval

Britta har svår att se en röd tråd genom nämnda kapitel, något hon upplever genomgående i boken. Hon anser att författarna ibland skriver om något, som inte slutförs. Istället börjar de berätta om något nytt, för att sedan återkomma till föregående, enligt Britta, oavslutade ämne.

Britta skulle vilja ändra på följande i det aktuella kapitlet: Hon vill förkorta styckena, se fler bilder för att underlätta läsningen, eftersom hon anser att fler bilder medför mindre text på sidorna. Vidare vill Britta förenkla språket, för att underlätta läsförståelsen, och att slippa läsa två gånger. Tidsaxeln vill hon se på en och samma sida, över hela och i annan färg, så att den inte smälter in i sidans färg. Britta skulle också vilja att en tidsaxel följde på varje sida i kapitlet, med aktuell sidas händelser. Avslutningsvis önskar Britta bättre sammanhang.

Intervju med Christoffer

Inledningsvis blir det spontana svaret att kapitlet handlar om kungar och regenter. När Christoffer ombeds specificera sitt svar på frågan om vad han minns bäst, svarar han att han inte läst kapitlet i sin helhet ordentligt, men utav det han läst minns han avsnittet om Gustav Vasa och hans söner bäst. Anledningen till att han säger sig minnas detta avsnitt bäst, motiverar han med att detta avsnitt hade mycket fakta och bilder jämfört med resterande avsnitt i kapitlet. Han anser sig även ha relativt goda förkunskaper om dessa historiska personer från högstadiet och därför var det lättare att ta till sig det som stod om Vasa i boken.

Christoffers fördjupning till kapitlet blev att redovisa om bönderna i Sverige på 1500-1600-talen. Han läste igenom kapitlet för att se om det fanns något som kunde användas. För uppgiften var informationen i boken alldeles för knapphändig ansåg eleven och sökte i första hand information från Internet. Läraren försedde eleverna med tips om var de kunde finna fakta utöver det som stod i boken.

Christoffer har inte läst kapitlet i sin helhet, bara de stycken som han ansåg relevanta för sitt redovisningsområde. Han har skummat rubriker samt tittat på bilderna och läst om Vasa.

Christoffer anser sig ha ett stort och rikt ordförråd, något han själv säger beror på att han alltid läst mycket skönlitteratur men även faktatexter och historiska texter, eftersom det intresserar honom mycket. Han tycker därför inte att orden i boken, både från det han läst nu men även från det han minns sedan tidigare kapitel, är svåra. Christoffer anser snarare att språket och ordvalet lämpar sig bra eftersom det är en bok i historia och att det då inte passar med enbart moderna ord. Han påpekar dock att många av hans klasskamrater anser att orden är svåra och att de skulle föredra ett modernare ordval.

Utav de ord vi valt att testa på eleverna kan Christoffer svara på innebörden av alla utom härader, menigheten, oppositionen.

När det gäller begreppen ur boken svarar Christoffer att Kalmarunionen känner han till sedan tidigare, likadant med Stockholms blodbad, samt Hansan. När det gäller freden i Roskilde var det första gången han hörde talas om det nu när de arbetade med nämnda kapitel, Westfaliska freden säger han sig aldrig hört talas om varken nu eller tidigare.

Christoffer svarar att den geografiska översikten, som han anser sig ha av Sverige under stormaktstiden, återigen kommer från tidigare skolerfarenheter, och inte från det han läst i boken nu.

Christoffer minns de olika historiska personer, som frågas efter vid intervjun, på följande sätt:

Gustav Vasa	hård snubbe, listig, kallblodig, god förhandlare samt framgångsrik. Han var kung, tog över Sverige och dess ekonomi genom krig och erövringståg. Via boken anser han inte att bilden av Vasa som varken tyrann eller landsfader har förmedlats.
Gustav II Adolf	här blir minnesbilderna betydligt vagare, han var en kung som levde och dog i en tid som efter Vasa var lugnare samt att han var Vasas son.
Drottning Kristina	en danska som fick makt via unionen, via en Släkting, skicklig inom politiken, fick mycket gjort. När Christoffer ombeds att specificera vad exakt hon fick gjort blir svaret att hon fick många kungar krönta. Han beskriver henne även som manipulativ. Det mesta om drottning Kristina har han lärt sig nu. Han nämner även att det är bra att man får läsa om henne pga genusperspektivet.
Axel Oxenstierna	adelsman som kämpade för adelns rättigheter och som inte accepterade/gillade läget. Han påpekar den gammeldags stavningen i efternamnet samt att han kände till Axel Oxenstierna sedan tidigare.

När vi kommer till frågan om i vilken grad Christoffer har använt sig av instuderingsfrågorna i boken blir svaret att de främst används inför prov och inte när man använder kapitlet som nu, till en redovisning. Hade kapitlet examinerats i form av ett skriftligt prov säger han att han då skulle ha använt sig av frågorna, i första hand till att förhöra sina klasskompisar innan provet. Christoffer säger sig lära mer av det än att själv bli förhörd. Han anser sig vara en strateg när det gäller skolarbete. Han säger sig plugga mycket mindre nu när det bara är redovisningar än när det är skriftliga prov. Han anser att de skriftliga proven påverkar betygen mer och därför engagerar han sig mer i bokens innehåll inför dessa. Han säger sig ha inställningen till skolarbetet via mottot; så höga betyg som möjligt till minsta möjliga ansträngning. Hade det aktuella kapitlet examinerats skriftligt hade han läst igenom det flera gånger eftersom han siktar på höga betyg. Då skulle han även använda sig av frågorna för att förhöra sig själv men inte skriva ned svaren. Christoffer ger exempel på frågorna på sid. 121 där han menar att fråga ett fungerar bra att använda i grupp, och fråga tre behandlar fakta om hur Vasa var som kung. Fråga tre säger Christoffer sig helst vilja svara på själv eftersom han anser att den ger fler svarsalternativ. Svaren på fråga ett anser han vara givna och därför mer lämpade att besvara i grupp. Han ger liknande exempel på sidan 133 där fråga ett, enligt honom, är en diskussionsfråga och fråga tre är en som han helst besvarar själv skriftligt.

På frågan om texten i kapitlet i boken är berättande eller förklarande garderar Christoffer sig med att svara både och. Han upprepar igen att han anser att de svåra, omoderna orden passar bra till texten och i sitt historiska sammanhang.

Christoffer anser att faktamängden i nämnda kapitel är tillräcklig, även om det saknas fakta för just hans redovisningsområde. Han anser att det läggs för stor vikt vid ledarna i samhället. Det folkliga perspektivet saknas.

Christoffer anser att meningarnas längd är bra som de är och visar ett exempel från sidan 120 i boken, där det handlar om bondeupproren.

Christoffer anser att bilderna i boken hjälper till att få fakta i texten att fastna i huvudet, som han uttrycker det. Han exemplifierar med sidan 120 med bilden på Vasa, samt bilden på sidan 126 som skildrar samerna. Vidare säger han sig alltid använda sig av både bild och bildtext när han läser, eftersom de hjälper honom att forma en egen bild av händelseförloppet. Det är bra, enligt Christoffer, att det finns en tidsaxeln. Dock har han inte använt sig av den, pga. examinationsformen till nämnda kapitel.

Den röda tråden i kapitlet är enligt Christoffer; Sverige, ekonomi och politik.

Christoffer väljer här att först beskriva vad han anser vara bra i kapitlet och vad han inte vill ändra på, nämligen den kronologiska ordningen. Han är även noga med att påpeka att en förändring som skulle kunna genomföras är att de svåra orden ändras till ett modernare ordval, vilket skulle spara tid och öka effektiviteten vid läsning för majoriteten av klassen, men inte för honom, eftersom han anser det är bra som det är.

Intervju med Diana

Diana säger sig minnas avsnittet om drottning Kristina bäst. Anledning till att Diana minns henne bäst säger hon vara sättet hon presenterades på i nämnda kapitel, samt att det stack ut med en kvinnlig regent bland alla kungar. Via instuderingsfrågorna har hon även fått bättre kunskaper om regenten och det är ytterligare en anledning, anser hon, till att just drottning Kristina fastnade i minnet.

Dianas redovisningsområde var borgarna på 1500-1600-talen i Sverige. När Diana redogör för i vilken grad hon använde sig av kapitlet inför redovisningen, svarar hon ärligt att hon inte alls använt sig av det. Hon sökte fakta via lärarens tips på Internet samt i nationalencyklopedin. Anledning till att hon valde alternativa källor till boken var att meningarna var långa och krångliga, samt att den var för faktaspäckad. Kapitlet gick allt för trögt att läsa.

Diana medger att hon skulle ha läst kapitlet i sin helhet samt mycket mer noggrant om de skulle ha haft ett skriftligt prov på det. Som det är nu har hon läst de bitar som är relevanta för hennes egen redovisning, samt skummat resten av kapitlet och svarat på instuderingsfrågorna. Valet av selektiv läsning motiverar Diana med ren lathet samt att det sparar tid. En redovisning upplevs inte som lika viktig faktamässigt som ett skriftligt prov.

Diana upprepar att hon tycker att många av orden i det utvalda kapitlet, men även i de kapitel hon hittills läst, upplevs som omoderna, svåra och försvårar inläringen och effektiviteten på läsningen. En av anledningarna till att orden är svåra är att om man inte förstår dem blir de svåra att placera, och därmed försämras möjligheterna till att förstå det sammanhang som beskrivs. Ett ord som hon minns som svårt är belägring. Vidare anser Diana att meningarnas längd gör det svårt att minnas vad som står. Det är lättare att minnas när meningarna är korta, anser hon. Långa meningar gör att hon lätt tappar bort sig i läsningen och får börja om flera gånger, något som upplevs som tidskrävande och irriterande. Det blir svårt att se ett sammanhang i texten. Hon tycker sig ha stor hjälp av om någon vuxen förhör henne på texten och ställer frågor om innehållet, inte enbart via instuderingsfrågorna. De ord Diana inte kan från de angivna exemplen är: härader, menigheten, opposition samt belägring.

Diana säger sig känna till Kalmarunionen sedan tidigare. Stockholms blodbad känner hon till, men vet inte riktigt vad det innebär, mer än att det hade med krig, kväll och kung att göra. Hon säger sig inte ha fått någon större förståelse av det via kapitlet. Freden i Roskilde minns hon vagt som ett fredsavtal som innebar slutet på ett långt krig. Westfaliska freden säger hon sig aldrig hört talas om, varken nu eller tidigare. Hansan känner hon till sedan tidigare.

När det gäller den geografiska översikten av Sverige under stormaktstiden, anser Diana inte att de bilder som finns i boken har varit till någon hjälp. Hon ser det istället inom sig utifrån hur kartan ser ut idag.

På frågan om vad Diana minns av följande personer säger hon följande:

Gustav Vasa	minns hon väl. Dels pga. att hon har besökt ett av de slott där han bodde samt att hon läst om honom tidigare på högskolan. Vad hon lärt sig som hon inte visste innan är bl.a. att det var han som införde kristendomen i Sverige. Hon visste inte heller att han var så mäktig, som boken beskriver honom, eller att han förändrade så mycket i samhället, Eller att han var med och påverkade demokratis framväxt.
Gustav II Adolf	har inte alls fastnat i minnet på samma sätt som föregående kung gjort. Här blir det bara brottstycken av hans liv och gärningar som finns förankrade i minnet, exempelvis att han var Vasas son eller sonson samt att han förlorade makten i Tyskland. Hon har inte hört talas om honom tidigare.
Axel Oxenstierna	minns hon bara till namnet. Hon kan inte erinra sig något av hans gärningar eller hans historiska betydelse.
Drottning Kristina	förknippar eleven främst med Kalmarunionen samt pga. att hon är en av få kvinnor som överhuvudtaget har nämnts i boken hittills.

Instuderingsfrågorna säger Diana sig ha använt utifrån lärarens instruktioner. Hon anser att frågorna är för långa och krångliga för att besvara skriftligt, hon föredrar frågor som man kan besvara med ja eller nej. Hon anser att det är lättare när frågorna diskuteras i grupp men även här tycker hon att svaren kan bli för långa, krångliga eller t.o.m. flummiga. Hon uppskattar inte de öppna, analytiska svarsalternativen, samt att frågorna har fler än ett svarsalternativ. Diana säger sig minnas fakta bättre när hon läser en text än när hon diskuterar en specifik fråga i grupp, eller när hennes mamma förhör henne på en text inför ett prov. Samtidigt medger hon att det är roligare att diskutera än att skriva svar. Diana anser sig ha mycket liten hjälp av de instuderingsfrågor som finns i kapitlet/boken. Här erkänner Diana att historia inte är hennes favoritämne. Hon föredrar idrott och matematik. Därav kommer hennes motvilja till de resonering och diskuterande inslagen i instuderingsfrågorna.

Angående hur texten presenteras i nämnda kapitel, föredrar Diana de sidor i boken där texten är uppdelad i stycken med tydliga mellanrubriker samt med bilder. Överlag anser hon att kapitlet som vi diskuterar är alldeles för kompakt textmässigt. Hon ger exempel på sidorna

120, 122, 125 samt 129. 120 har för mycket text, 122 är bättre disponerad, 125 är bra för texten bryts av med hjälp av bilder och slutligen är 129 tråkig och inbjuder inte till läsning pga. den kompakta textmassan. Bilder, stycken och mellanrubriker ger roligare och lättare läsning anser Diana. Hon tycker att det är smart av författarna att använda sig av bilder och bildtext i en lärobok, eftersom eleverna då tycker att det är roligare att läsa och ta till sig av innehållet. Hon säger sig uppleva texten i kapitlet som i huvudsak förklarande, sällan berättande, undantaget de blå sidorna. Diana anser att boken är alldeles för faktaspäckad, den lockar inte henne till läsning eller fördjupning i ämnet. Diana anser att styckena i kapitlet är för långa på sidorna 118, 129, 131, 132. Sidor som hon tycker har disponerat texten bättre är, bl.a. sid. 116, 119, 122, 125, 133.

Diana säger sig inte titta på bilderna och läser aldrig bildtexten. Hon anser att bildernas enda funktion, för henne, är att minska texten i ett kapitel. Fler bilder = mindre text = mer effektiv lästid, enligt Diana. Långa meningar är svårare att läsa, gör att hon ofta tappar bort sig och kräver fler genomläsningar. Hon föredrar korta meningar, de är lättare att läsa, samt lättare att minnas.

Diana har inte uppfattat att tidsaxeln finns med i kapitlet. Anledning är att hon säger sig ha följt lärarens instruktioner och bara läst t.o.m. sidan 134. Tidsaxeln samt sammanfattningen av kapitlet på sidan 135 visste hon inte fanns före vår intervju. Utformningen av kapitlet på sidan 134 ser ut som det brukar göra när ett kapitel tar slut i boken, vilket lett till att hon dragigt den felaktiga slutsatsen att avsnittet är slut på sidan 133. När hon ser tidsaxeln och sammanfattningen säger hon att båda är goda verktyg när det gäller att repetera inför ett prov. Hon brukar alltid läsa sammanfattningen inför ett prov men medger att enbart detta inte leder till att man klara ett prov med gott resultat. Diana påpekar att läraren gör en tidsaxel på tavlan när ett nytt avsnitt introduceras, något som hon uppfattar som positivt för inläringen. Hon anser sig vara väl bekant med tidsaxel som arbetsverktyg i ämnet.

Diana uppfattar den röda tråden i kapitlet vara Sverige, krig, hålla ihop samhället samt kronologi.

Det som Diana i första hand skulle vilja förändra i kapitlet, men även för hela boken är språket. Hon skulle vilja se modernare och enklare ord. Hon skulle även vilja se mer av berättelser, brev etc. från vanligt folk, något som hon säger sig sakna så som boken ser ut nu. Det skulle då bli mer spännande, intressant och lärorikt än att enbart läsa om kungar och regenter, vilket hon upplever att boken främst handlar om i dagsläget. Vidare skulle hon vilja se en förändring av dispositionen, fler bilder, kortare meningar och stycken, samt inga kompakta sidor enbart fyllda med obruten textmassa. Hon skulle även vilja se instuderingsfrågor med givna svarsalternativ, såsom ja eller nej. Som frågorna ser ut nu fungerar de bättre muntligt än skriftligt. Hon tycker att som boken ser ut nu är det svårt att sälla ut det som är viktigt. Faktamängden säger hon är bra som den är men den kräver ett annat upplägg för att bli mer tillgänglig för eleverna. Önskvärt är även fler sammanfattningar, förslagsvis efter varje delstycke, istället för som nu efter varje helt kapitel. Diana visar även via sitt resonemang att hon är medveten om att en lärobok i ämnet historia kräver att viss fakta är med och att det kan vara svårt att göra det annorlunda.

Intervju med Evert

Evert svarar att han inte har läst hela kapitlet. Men han säger att han minns tiden från 1650 och framåt. Tydligast i kapitlet minns han frälsets roll i samhället. Anledningen till att han minns avsnittet om frälset ligger vid att han hade det temat som fördjupning i kapitlet.

Evert svarar att han inte har läst hela kapitlet för meningen var att den muntliga redovisningen skulle täcka in hela kapitlet. Han säger dock att han i efterhand tror att det hade varit bra att läsa hela kapitlet själv, på så vis hade han förmodligen kommit ihåg mer av kapitlet i efterhand.

Utöver boken har Evert använt sig av det kompendium han fått av sin lärare, samt *Epos*. Han menar att *Epos* var betydligt bättre vad gällde temat frälset, eftersom den innehöll mer fakta på temat.

Evert säger sig inte minnas några svåra orden i texten, men att han i helhet anser sig förstå orden. Av de ord som uppsatsförfattarna valt ut, svarar Evert att han känner till alla utom härader och menigheten. Av de begrepp som vi valt ut, har han kännedom om alla utom Freden i Roskilde och Westfaliska freden.

Evert säger sig ha en hyfsad geografisk kännedom men han eftersöker mer kartor då han gör en jämförelse med epoken romartiden. Han anser att kartorna kring romartiden var fler till antalet. Han menar vidare att dessa kartor bättre visade hur romarriket bredde ut sig och hade kartorna varit lika bra i kapitlet om den svenska stormaktstiden hade eleven kommit ihåg mer om både geografin och de historiska händelserna. Avslutningsvis ställer eleven frågan om det inte fanns kartböcker till olika historiska epoker.

Evert har följande kunskaper om de utvalda personerna:

Gustav Vasa	tillträdde 1523 och avsatte Kristian II. Han minns att Gustav Vasa införde en ny trosuppfattning i Sverige. Den nya trosuppfattningen var protestantismen, innan var Sverige katolskt.
Gustav II Adolf	minns han ingenting om.
Drottning Kristina	abdikade till katolicismen och att hon sedan flyttade från Sverige, men minns inte vart.
Axel Oxenstierna	var inblandad i riksdagen innan Gustav III tog över som kung.

Evert förklarar att han minns dessa personer beroende på hur bra de muntliga framträdandena genomfördes av klasskamraterna, som hade dessa teman. Han menar att vissa elever saknade engagemang eller att de var för dåligt pålästa. Evert erkänner dock att han inte alltid var så uppmärksam som han borde. Återigen påpekar han att det borde ha varit bäst om han läst kapitlet själv i dess helhet för att minnas mer.

Evert brukar alltid läsa instuderingsfrågorna efter att han läst ett kapitel, men han besvarar dem inte alltid. Han uppskattar att han svarar på hälften.

Evert svarar att kapitlet inleds med ett stycke som är beskrivande för att sedan gå över till att bli förklarande. Han uppskattar att boken är faktabaserad, och menar att han just vill åt fakta i böckerna, eftersom syftet är att ge så mycket information som möjligt. Evert anser inte att kapitlet innehåller för mycket fakta, vilket motiveras genom att han åter säger att han varit tvungen att söka fakta om frälset i annan litteratur. Evert säger att *Epos* gav honom det han behövde för att klara det muntliga framträdandet.

Evert anser att styckena och meningarna förmodligen är bra, vilket han underbygger med resonemanget att han inte ens tänkt på dess längd. Vidare säger Evert att han kan förstå om det finns andra elever i klassen som anser att styckena och meningarna är för långa, men det är inget som han besvärar sig av.

Evert säger att han alltid tittar på bilderna för att hitta något intressant. Dessutom säger han att bilderna ofta svarar på attityder som finns i samhället under en viss bestämd tid. Evert anser texttremsan vara bra, då den löper väl med bilden och har ett förklarande syfte. Men texten säger även något specifikt om den epok som kapitlet handlar om.

På frågan om tidsaxelns placering i kapitlet, svarar Evert kortfattat att han och många elever i klassen inte har en aning om vad en tidsaxel är.

Evert tror att det finns en röd tråd i kapitlet men påpekar åter att han inte läst hela kapitlet. Han säger sig inte ha upplevt en röd tråd på grund av de muntliga gruppredovisningarna. Han nämner åter att han anser att alla inte gjort bra muntliga framträdanden och att det inverkar på hans kunskap, samt att den röda tråden inte blir riktigt åskådlig i kapitlet.

Som en första förändring anser Evert att boken skulle kunna innehålla mer fakta, så att man slipper att leta efter sidolitteratur. Han anser att boken inte går in på djupet på något ämne. Han eftersöker även ordförklaringar på svåra ord eller begrepp, så att alla i klassen kan hålla en jämn nivå. Evert avslutar med åsikten att boken bör förklara vad en tidsaxel innebär.

Intervju med Frida

Frida säger att hon minns lite från varje del i nämnda kapitel. Små detaljer är svåra att minnas. Men hon säger sig ha lagt Kalmarunionen på minnet, då, enligt henne, vissa länder skulle gå ihop med Tyskland. Hennes tema var Kalmarunionen. Hon har inte läst hela kapitlet, eftersom avsikten var att de muntliga redovisningarna skulle täcka upp hela innehållet i kapitlet. Frida har enbart haft boken som instuderingsmaterial, eftersom hon anser att den har en helhet som räcker för att återge det som behövdes för hennes muntliga redovisning.

Frida minns att flera ord var svåra, men kan inte ge några konkreta exempel. Av de utvalda orden vid intervjun förstod inte följande: kronobönder, kronan, härader, in natura, menigheten, pardon, samt arrendeavgifter.

Av de utvalda begreppen svarar Frida att hon känner till Kalmarunionen och Hansan. Frida säger sig ha en hyfsad uppfattning om det geografiska läget i förhållande till kapitlet. Den bild som hon har om geografin kommer från läroboken. Hon anser att kartorna i läroboken räcker gott för att förklara det geografiska läget, men hon tillägger att det är viktigt att ge kartorna lite tid då de ska studeras.

Frida vet följande om de utvalda personerna.

Gustav Vasa	var en kung som ville ha mycket makt och pengar för att betala gamla krigsskulder. Hon säger sig inte minnas hur han fick pengar till detta. Det blev en nationaldag då han kröntes.
Gustav II Adolf	minns hon inte alls.
Drottning Kristina	hade något med adeln att göra.
Axel Oxenstierna	skulle starta något.

Frida använder några av frågorna på sidan 121. Hon säger att klassen skulle använda något som läraren kallar för SKOR-modellen; situation konsekvens- orsak reflektion. Frida menar att frågorna till det muntliga framträdandet uppstod genom denna modell.

Frida svarar att texten i kapitlet är mest förklarande, men att den är lite berättande i början. Hon tror att även det är bra om texter kombineras mellan att vara berättande och förklarande.

Frida upplever ibland boken som alltför faktafylld. Enligt henne får det inte plats i huvudet när det blir för mycket fakta. Hon upplever att boken har ett faktainmatande syfte. Hon tror att den hade gett mer kunskap i längden om den varit berättande.

Frida föredrar korta meningar och hon anser att meningarna har en tendens att bli för långa ibland, vilket medför att hon glömmer vad hon läst. Frida tror även att fler stycken med rubriker över texten vore bra, så att man vet när ett tema är klart och när ett nytt tema kommer.

Frida tittar på bilderna om de ser lockande ut. Hon säger att bilder kan vara bra och ibland tittar hon bara på bilden om texten är för lång. Hon upplever att bilderna i kapitlet är mer tråkiga än roliga.

Frida vet inte vad en tidsaxel är, eftersom läraren, enligt henne, inte tagit upp fenomenet.

Frida minns inte om det finns någon röd tråd i nämnda kapitel. Hon säger sedan att det var svårt att få en heltäckande bild av kapitlet, eftersom klassen var indelad i små redovisningsgrupper. Hon lyssnade inte alltid så bra på de andra grupperna vid de muntliga framträdandena. Hon upplevde att en del av de som gjorde sina framträdanden inte var så pålästa i ämnet.

Frida önskar som förändring/förbättring att skulle finnas ordförklaringar i boken för att bättre förstå alla svåra ord, eftersom det då blir lättare att förstå helheten i kapitlet. Hon anser även att meningarna innehåller för mycket fakta. För att ändra på det skulle boken kunna vara mer berättande. Frida jämför med skönlitterära böcker som hon läst, och menar att hon minns mer av en skönlitterär bok än faktafyllda historieböcker. Hon säger slutligen att bilderna bör vara lite roligare för då skulle hon titta mer på dem och lära sig mer.

Tabell över ordförståelsen

	Förstår	Förstår ej
kronobönder	4	2
kronan	5	1
härader	0	6
erlades	5	1
in natura	4	2
menigheten	0	6
pardon	4	2
fälttåg	6	0
livegna	6	0
arrendeavgifter	4	2
opposition	3	3
belägring	4	2

Sammanfattningsvis visar tabellen att de svåraste orden tycks vara härader och menigheten. De ord, som för eleverna är mest bekanta är fälttåg och livegna, tätt följt av kronan och erlades. De elever, som i intervjuerna uppger sig ha ett intresse för historia, är även de som behärskar flest ord.

Sammanfattning, diskussion och analys kring djupintervjuerna med eleverna

Vi fick vid intervjutillfällena flera olika svar på frågan om vad eleverna minns bäst ur kapitlet. En verkade ha svårt för att särskilja vilken fakta han hade hämtat ur boken, och vad han mindes från andra källor. Två elever sa sig minnas Gustav Vasa tydligast, trots att detta inte var något de hade redovisat om. Kan det bero på att Vasa beskrivs först i kapitlet, samt att båda dessa elever hade goda förkunskaper på området? Frida och Evert sa att de mindes temat för deras redovisning bäst, just för att de arbetat med det. Flertalet av eleverna har inte läst kapitlet i sin helhet på grund av lärarens val av examinationsform. Eleverna har i första hand valt att läsa det i kapitlet som är relevant för deras tema på redovisningen. Det blev även märkbart att kapitlets innehåll inte försåg eleverna med tillräcklig fakta inför redovisningarna. Endast Frida nöjde sig med att använda boken, och inte ta till några andra källor. Märkbart blir lärarens roll att guida eleverna till att söka information utanför läroboken.

Frågan angående om eleverna hittar svåra ord finns även med på enkäten. Flertalet av eleverna angav där att de tycker att kapitlet innehåller svåra ord, och då valde vi vid intervjun att testa några ord, för att se om eleverna kunde dem. Via svaren på frågorna går det att urskilja en tendens att svåra ord i en faktatext kan medföra att eleverna får svårt att skapa sig ett sammanhang, det försvårar möjligheten att tillgodogöra sig kunskapen, förlänger lästiden, skapar motvilja till ämnet, tappar intresse och motivation, sänker självförtroendet. Detta är något som även avspeglas i elevernas svar på frågan om meningarna och styckenas längd. Alltför långa meningar och stycken medför samma svårigheter.

Vid frågan om begreppsuppfattningen uppmärksammade vi att elevens intresse för ämnet historia avspeglar sig i kunskapen om dessa begrepp. De som säger ha sig ett stort intresse för själva ämnet visar sig mer kunniga om såväl begrepp och personer. Dock ser vi att Frida endast känner till de begrepp som rörde hennes temaområde. Enligt intervjuaren beror detta på att Frida enbart har läst för hennes redovisning relevanta stycken.

Instuderingsfrågorna används främst i syftet att studera inför prov eller på lärarens uppmaning. Vi märker även att eleverna favoriserar den typ av frågor och arbetsmetoder som de är vana vid från högstadiet, nämligen en fråga med ett givet svar. Exempelvis frågor som: när dog Gustav Vasa. Frågor av mer analytisk karaktär är eleverna inte så bekanta med varför de föredrar att arbeta med liknande frågor i grupp. Frida sa att hon inte la så mycket vikt vid frågorna. Istället har hon arbetat enligt SKOR-modellen, som i sig, enligt läraren, skulle ge upphov till relevanta frågor kring kapitlet.

Vad gäller bildfrågan kan vi i svaren se att bilder fyller olika funktion för de intervjuade eleverna. Dians resonemang är till viss del motsägelsefullt, men ger oss en god inblick i hur medveten studiestrategi vissa elever kan ha. Bilderna fyller ingen effekt på hennes inläring men gör henne glad eftersom de ger intrycket av en mindre textmängd som i sin tur leder till att hon lättare kan ta till sig den faktamängd som avses. Christoffer däremot säger sig ha god hjälp av bilderna, då de hjälper honom att skapa en egen inre bild av såväl händelser och historiska personer. Liknande resonemang förs av Frida. Även hon ser fördelar med bilder, eftersom de reducerar textmängden. Britta skiljer sig från de andra två tjejerna, då hon istället använder bild och bildtext för att se om hon hittar mer information där, än i kapiteltexten.

När det gäller tidsaxeln har vi upptäckt flera intressanta saker. Dessa gäller såväl elevernas uppmärksamhet på lektioner, hur de följer lärarens instruktioner samt hur de tar egna initiativ i sina studier. Placeringen av tidsaxeln har inte gynnat användandet utav den. Hade den istället legat först i kapitlet hade förmodligen haft hjälp av den.

Eleverna skulle vilja ändra på följande saker i kapitlet:

- orden, menings- och styckelängd
- disposition av tidsaxel
- text och bilder, fler bilder
- de efterlyser ordförklaringar
- mer berättande text
- minst två elever efterfrågar en jämnare genusfördelning när det gäller beskrivning av historiska personer
- minst två elever efterfrågar även en större inblick i hur vanligt folk lever, såväl kvinnor och barn, mindre fokus på enbart kungar och regenter, något som speglar den aktuella trenden inom historisk forskning idag

Sammanställning av djupintervjuer med lärare

Djupintervju med lärare, Gunnel

De djupintervjuade lärarna representeras av en man och en kvinna, verksamma på den skola där enkätundersökningen genomfördes. Den kvinnliga lärarinnan är den som undervisar klassen som medverkar i enkätundersökningen i det gällande kapitlet. Lärarinnans fingerade namn är Gunnel. Gunnel har varit verksam inom sitt yrke i ca 30 år. Hennes ämneskombination är svenska och historia. Frågorna till lärarintervjuerna återfinns i bilaga.

Gunnel säger att samhällets förändring till grund av Gustav Vasas styre är viktigt. Hon fortsätter med att det är viktigt att eleverna har en överblick över tiden. Hon vill också att eleverna ska kunna koppla samman Gustav Vasas styre med parlamentarismen 1809. Det är viktigt att eleverna vet vem som styrde riket under kapitlets tid och att en fördemokratisk politik kan skönjas i kapitlet. Det viktigaste är att denna undervisning sker med hjälp av en tydlig tidsaxel så eleverna får en god överblick om utvecklingen över tiden.

Gunnel säger att hon inte sett några faktafel men hon sa att hon skulle återkomma till oss om hon hittade några faktafel, vilket hon inte gjort.

Gunnel startar kapitlet med en kort introduktion där hon utgår från en tidsaxel där de viktiga händelserna förankras av ett årtal. Gunnel gör även en mindmap av elevernas kunskaper innan hon berättar mer. Gunnel arbetar också utifrån ”SKOR- principen”, vilken står för situation, konsekvens, orsak och reflektion. Modellen tillämpar Gunnel på samtliga kapitel. Gunnel säger att den här gången har hon arbetat annorlunda med kapitlet än vad hon normalt gör. Denna gång har examinationen skett via muntliga gruppredovisningar. I vanliga fall brukar hon göra skriftliga prov och ibland muntliga förhör. På frågan angående hur eleverna arbetar med kapitlet säger Gunnel att vi finner svaret i ovan fråga.

Gunnel använder sig bland annat av *Alla tiders historia A* samt det undervisningsmaterial som finns till den boken, gärna färgbilderna som visas på overheaden. Gunnel använder även stencilmaterial som hon sparar under sina år som lärare. Gunnel har tidigare arbetat med historieboken *Epos*, för att den har ett mänskligare perspektiv och att den behandlar vanligt

folk. Kvinnor får också lite mer utrymme i *Epos* och därav använder hon även inslag av denna bok. Gunnel har även ett häfte med svenska regenter vilken hon ofta ger eleverna.

Gunnel anser inte att nivån i boken är anpassad till ungdomar i 16-årsåldern. De svåra orden gör det svårt för många att följa med i undervisningen. Samtidigt kan de duktigaste klara orden utan hjälp. Gunnel brukar uppmuntra eleverna att fråga om ord de inte förstår.

Kapitlet och boken presenterar många begrepp utan att ge en rimlig förklaring för eleverna enligt Gunnel. Hon fortsätter med att ge exempel på begrepp som borde ha förklarats i kapitlet, de begrepp som hon direkt kom på var parlamentarism, propaganda, merkantilism, reduktion, reformation.

Gunnel anser att bilderna är bra, hon säger att de fyller sin funktion till exempel finns det kartor som visar den geografiska aspekten.

Gunnel tycker att layouten fungerar bra. Textformatet per sida är bra och hon uppskattar att det är en spalt med text. Ofta finns det en bild på varje sida, vilket hon upplever som positivt och lättarbetat i ett elevperspektiv. De blå sidorna i boken är bra efter som de ger en subjektiv och mer berättande skildring av en person eller händelse. Ytterligare fördelar med kapitlet/boken är att den konsekvent följer en röd tråd, boken hoppar inte fram och tillbaka och den kronologiska striktheten underlättar elevernas kunskapsinläring säger Gunnel.

Kort säger Gunnel att faktamängden i kapitlet är i överkant för en 16-åring.

Gunnel inleder alltid själv med en tidsaxel för varje nytt avsnitt som ska presenteras. Gunnel säger att både hon och hennes elever brukar föredra hennes egen producerade tidsaxel före bokens. Hon anser det är förkastligt att den är placerad sist i kapitlet, eleverna missar den och tidsaxeln fyller inte sin funktion till grund av dess placering i kapitlet.

Gunnel anser att meningarna och styckenas längd fungerar i tanke på de spridda kunskaper som eleverna har i ämnet.

Gunnel säger att hon inte använt sig av bilder och bildtext in någon större utsträckning, den här gången. Främsta orsaken till det är att kapitlet främst har legat till grund för gruppredovisningar.

Gunnel anser att den röda tråden ligger vid kungamakt och självständighet.

Gunnel skulle vilja att boken mer fokuserade på arvet efter Gustav Vasa och det han bidrog med rent historiskt i Sverige. Gunnel vill också att boken skulle återge mer av Vasas politik, till exempel den administrativa utveckling som lever kvar än i dag. Gunnel saknar den för henne självklara kopplingen mellan dåtid och nutid, det finns inga länkar till detta i boken. Gunnel skulle även vilja ha ett avsnitt om källkritik för det är centralt i all historieundervisning. Gunnel är även kritisk till genusperspektivet i boken. Hon tycker att det är mycket fokus på män, kungar och makt, men att kvinnor och barn saknas, samt skildringen av folket.

Slutligen tillägger Gunnel att det är problematiskt att hinna med allt stoff som finns i läroboken då kursens innehåll inte motsvara antal förfogade timmar. De mål som finns angivna i kursplanen för ämnet historia A är svåra att uppfylla på för kursen avsatta timmar.

Djupintervju med lärare, Harald

Den manliga läraren har inget med den för examensarbetets utvalda klass att göra. Han har dock undervisat andra klasser på skolan i det aktuella kapitlet. Han har använt sig av *Alla tiders historia A* tidigare i sin undervisning men fördrar, av skäl som senare anges, *Perspektiv på historien A*. Den manliga lärarens fingerade namn är Harald. Harald har varit verksam som lärare i två år, hans ämneskombination är historia och samhällskunskap.

Harald väljer först svara vad han rent generellt anser som det centrala i historieundervisningen vilket är kopplingen nu och då. Harald säger sedan att det är viktigt att eleven vet varför vi läser om detta avsnitt idag. I det här kapitlet är det viktigt att eleverna ser kopplingen att Gustav Vasa började bygga upp det Sverige vi har idag, samt att Vasa lade grunden för delar av den administration som lever än idag. Harald säger att kungar och krig tar lite väl mycket utrymme i denna epok, men han säger det är viktigt att skildra Sverige som den krigsstat den faktiskt var, inte minst då Sveriges vidgning åt Baltstaterna.

På frågan om det finns några faktafel i kapitlet svarar Harald att han inte funnit några faktafel.

Harald presenterade kapitlet genom en kort introduktion utifrån tyngdpunkterna svensk stormaktstid som kopplas till nutid. Han presenterade även Gustav Vasa som en riksbyggare, hur Sverige expanderade geografiskt och om reformationen.

Eleverna har arbetat med kapitlet utifrån korta föreläsningar från Harald. Harald har gett fem sidor läsläsning vid avslutningen av var lektion. Avslutningsvis gjordes ett prov om hela kapitlet. Harald har också arbetat mycket med kartor och bilder, Harald lade vikt vid den geografiska aspekten som till exempel hur Sverige gränsdragningar såg ut då jämfört med idag.

Harald har använt sig av annat material än boken. Boken har använts till Gustav Vasa och hans söner, men inte till stormaktstiden och 30-åriga kriget eftersom han inte tycker att bokens fakta är tillräcklig på området. Harald använde *Alla tiders historia A* samt *Alla tiders historia Maxi*, en relativt ny bok från 2002, för att dessa böcker redogör bättre för stormaktstiden. Harald använder sig inte renodlat av bokens instuderingsfrågor, han skapar gärna egna frågor om texten. Han låter eleverna svara i punktform på frågorna. Som en parantes kan tilläggas att Harald upptäcker att han egna frågor i stort liknar de som finns med i *Perspektiv på historien*.

Harald upplever att ordbruket är bra i boken. Han är medveten om att ordbruket är svårt för de lässvaga eleverna men samtidigt fullt tillräcklig för de duktiga eleverna. Harald är medveten om dagens debatt angående elevers försämrade kunskaper. Dock tror Harald att det är fel att förenkla språket, han är rädd att kunskapen försämrats om texter förenklas, Harald tror även att historien kan "snuttifieras" om språket simplificeras. Harald ger oss ett exempel från en lektion som av en slump kom att handla om de ord eleverna inte hade förstått i ett stycke. Harald blev förvånad över hur många ord det rörde sig om, varpå Harald ägnade en hel lektion åt att förklara ord som eleverna inte förstod. Harald kom ihåg ord som socken, härad, i natura.

Harald ger exemplet Westfaliska freden som ett begrepp som inte beskrivs tillräckligt i boken och undrar hur eleven ska kunna veta det då boken inte beskriver det?

Harald anser inte att de kartor som finns i boken är tillräckliga, han exemplifierar detta med att kapitlet handlar om Tyskland utan att landet finns med på någon karta. Han tycker däremot att det overhead material som finns till boken är mycket bra med tydliga kartor.

Harald anser att texten uteslutande är förklarande. Han menar att den berättande aspekten är lärarens roll att tillföra eleven. En historiebok kan inte vara beskrivande utan att tappa i trovärdighet. Harald säger att *Alla tiders historia A* fallerar på grund av att den är för berättande.

Harald anser att mängden fakta är lämplig för målgruppen, men kanske är den för svår för de lässvaga eleverna. Harald säger att de elever som läser Historia A i tredje årskurs på gymnasiet bättre kan tillgodogöra sig innehållet än vad de elevers som går i första årskurs kan göra.

Vilken tidsaxel undrar Harald? Harald säger att han missat den för att de den sitter längst bak i kapitlet. Hade tidsaxeln som i *Alla tiders historia A* suttit längst fram i kapitlet hade Harald sett den. Placeringen av tidsaxeln i *Perspektiv på historien A* gör att Harald inte använder den innan han är vid kapitlets slut, (vilket i detta läge var en vecka fram i tiden). Harald undrar hur eleverna förmodas veta om tidsaxeln då han tidigare använt boken och ändå missat den?

Harald är nöjd med utformningen av styckena och meningar men samtidigt medveten om att de inte går hem hos alla elever. Harald nämner åter de svagare eleverna som har lite svårt att följa med i texterna.

Harald använder bilder och dess texter i stor utsträckning, främst använder han bilderna vilka han pratar om inför klassen. Harald använder själv bildtexterna när han talar om dem inför eleverna.

Harald anser att den röda tråden ligger i hur Gustav Vasa påverkade Sveriges utveckling, inte bara under Vasas egen livstid utan även i ett perspektiv som sträcker fram till den tid vi lever i nu.

Harald vill att boken tar upp mer om det 30-åriga kriget därför att händelsen är så betydande för Sverige. Layouten av texten bör inte breddas på sidan för då blir den inte läsvänlig och marginalerna kan användas till ordförklaringar, utrymmet finns. Harald tycker kapitlet missar att belysa kvinnorna och Harald tycker att detta ska ändras. Harald anser till exempel att Gustav Vasas fru Cecilia och att helig Birgitta Sveriges mest kända kvinna, kunde framkommit i boken. Samtidigt säger Harald att han är medveten om att denna historia var skriven av män för män. Slutligen säger Harald att boken *Perspektiv på historien A* kräver mer av läraren kunskapsmässigt vid undervisningen än vad *Alla tiders historia A* gör. *Perspektiv på historien A* kräver också mer förkunskaper hos eleverna.

Genomgående under intervjun påpekar Harald att kursen Historia A lätt leder till tidspress hos läraren då det är en stor mängd fakta som skall förmedlas på få timmar. Harald anser även att elevernas varierande förkunskaper ställer till problem i det didaktiska upplägget.

Sammanfattning av lärarintervjuerna

Av de intervjuade lärarna Gunnel och Harald framkommer det att även de upplever att boken ställer stora krav på lärarens kunskaper, vilket märks tydligast hos Harald som är den som arbetat kortast tid inom yrket. Gunnel upplever detta som bekymmersamt främst ur ett

elevperspektiv då hon har märkt att de svagare eleverna har svårt att ta till sig texten i kapitlet. Harald är dock av åsikten att en lärobok i historia inte ska anpassas efter de svagare eleverna då det gäller såväl innehåll som ord, något som han anser har skett i *Alla tiders historia A*, enligt Harald ska en lärobok vara utmanande för eleverna. Angående den röda tråden i kapitlet i *Perspektiv på historien A* säger Gunnel och Harald att de ser en röd tråd i kapitlet. Däremot skiljer sig dess uppfattning till viss del om vad den röda tråden är.

Komparation med tidigare lärarintervju

När vi komparerar våra djupintervjuer med de två gymnasielärarna med den redan gjorda lärarintervjun i *Analys av ett lärobokskapitel* finner vi både likheter och skillnader i deras svar, trots att det rör sig om två olika läroböcker i historia.

Den intervjuade läraren i *Analys av ett lärobokskapitel* anser att innehållet i det kapitel som hon analyserat är allt för fakta- och informationstätt, vilket medför att eleverna får svårt att se en röd tråd i kapitlet, samt att ta till sig den fakta som erbjuds. Hon menar även att dagens komprimerade läroböcker i historia ställer högre krav på lärarens kunskaper i ämnet. Det ankommer i dag på läraren att omarbete texten så att eleverna lättare tar den till sig. Samtidigt blir det läraren som får göra faktainnehållet levande och intressant för eleverna.¹⁰⁰ Som vi tidigare nämnt i vår bakgrund, samt i enhet med Freudenthals uppsats är denna komprition ett resultat av osthyvelsprincipen. Selander drar slutsatsen att avsaknaden av en berättarröst medför en förutsättning ”att läraren har egna kunskaper och kan levandegöra texten.”¹⁰¹ Denna åsikt går i linje med den intervjuade läraren i Freudenthals uppsats.

SLUTDISKUSSION

Utfall av metodval

När det gäller val av metoder är vi i slutändan nöjda med deras utfall. Enkätundersökningarna utgjorde en viktig grund till de efterföljande intervjuerna, trots att dess svar inte gav det resultat vi önskat. Baserat på en av författarnas tidigare erfarenheter vid arbetet med *Analys av ett lärobokskapitel*, hade vi för stor tilltro till dess utfall. Trots enkätsvarens ibland magra innehåll gav de oss viktig inspiration till de kommande intervjuerna. Fördelen med att blanda enkät och intervju som metod var flera. De öppna svarsalternativen i enkäten gjorde att vi lättare kunde se var ytterligare och kompletterande frågor behövde ställas, för att vi skulle kunna få en god analysgrund. Vid intervjuerna med eleverna fick vi möjlighet till fördjupning av deras åsikter gällande kapitlet men även möjligheten att ställa följdfrågor, något som inte är möjligt i en enkät. Mötet med eleverna upplevdes av författarna som något mycket positivt och berikande för examensarbetets utfall. Intervjuerna med läraren gav en kompletterande bild till vad eleverna ansåg om kapitlet. Det öppnade även vägen för en jämförelse av kapitlet, då vi nu kunde se det ur såväl ett elev- som lärarperspektiv.

De slutsatser och metoder som framkommit i *Analys av ett lärobokskapitel*, kunde nu ställas mot de samma i nuvarande examensarbete och gav oss möjligheten att komparera de bägge böckerna mot varandra men på samma grunder. Fördelen med att arbeta med en triangulärmetod (enkät- intervju- komparation) var att vi kunde analysera lärobokskapitlet ur flera vinklar och perspektiv. Svårigheterna består i att få ihop alla delar till en helhet.

¹⁰⁰ Freudenthal, sid. 23

¹⁰¹ Selander, sid. 96

Vid komparationen av Freudenthals uppsats och den enkätundersökning som genomfördes för vårt examensarbete uppmärksammade vi en avsevärd skillnad gällande svarens utförlighet. Vi märker en tendens att de elever som antagits via riksintag samt är ett år äldre, är mer studiemotiverade. Beror skillnaderna enbart på ålder och riksintag eller kan det bero på vilket sätt klassera har arbetet med kapitlen i fråga? Kan även faktorer som att det har gått fyra år sedan förra uppsatsen skrevs påverka resultatet? Vid Freudenthals genomförda enkätundersökning år 2003, förekom inga oseriösa svar, vilket det gjorde vid flera fall i den senare enkätundersökningen. Värt att notera är även att flickorna genomgående har svarat mer utförligt på enkätfrågorna i examensarbetet, än pojkarna. Vid djupintervjuerna kan samtliga författare ana att eleverna verkar vara strateger, när det gäller deras studieteknik, samt att de tycks sakna motivation såväl i direkta kommentarer samt i vilka förbättringar de önskar göra av det valda kapitlet.

Elevernas uppfattning av arbetssättet med kapitlet/vilken bok lämpar sig bäst för historia A-undervisning enligt elev/lärare, samt våra egna slutsatser

Vad vi har märkt vid främst djupintervjuerna är att arbetssättet påverkar hur eleverna tar till sig innehållet i kapitlet. Bl.a. Britta, Frida och Evert kommenterar att redovisningsformen av kapitlet har medfört att det upplevs som splittrat. De har inte fått någon helhet. De påpekar även att kvalitén på de muntliga redovisningarna påverkar vad de minns och anser ha lärt sig. Trots att dessa elever upplever en splittring i kapitlets helhet har de inga problem att skönja en röd tråd, något som dock de tillfrågade eleverna i uppsatsen *Analys av ett lärobokskapitel* har. Utifrån dessa svar och vår komparation drar vi slutsatsen att dispositionen i kapitlet i *Perspektiv på historien A* förser eleverna med en mer sammanhängande och överskådlig bild av händelseförloppet, som skildras, och att den reviderade upplagan av *Alla tiders historia A* är för nedbantad för att åstadkomma detsamma. Kan man här dra slutsatsen att ett längre kapitel med mer utbyggd text medför ett bättre sammanhang, och av elever då inte uppfattas som ostrukturerat, trots fler sidor? Effekten av den reviderade upplagan av *Alla tiders historia A* är att den kräver mer av såväl elever som lärare. Med stöd i Haralds åsikter angående *Alla tiders historia A*, samt Reichenbergs tankar, kan man se vad snuttifieringen/osthyvelsprincipen medför. Sett till det som skrevs i bakgrunden om Reichenbergs lästest med Rinkebyeleverna, kan vi dra slutsatsen att en längre och mer utbyggd text ger läsaren, i det här fallet eleven, en bättre kausalitet.

Bildernas funktion

Bilders funktion i en lärobok i historia har visat sig ha olika funktioner sett ur såväl elev- som lärarperspektiv. Tydligast framkom det i djupintervjuerna att eleverna främst eftersökte fler bilder efter som det minskade kapitlets textmängd. Eleverna i bägge studier anser att fler bilder i ett kapitel ger ett aptitligare intryck, något som stöds av Selanders kategorisering när det gäller bilder i läroböcker, bilder som lättar upp texten (se bakgrund).

Elevernas studiestrategier

Hade vi inte gjort de uppföljande djupintervjuerna till enkätundersökningen hade viktig information om bl.a. bildernas funktion i en lärobok gått förlorad. Samtidigt som diskussionen kring bildernas funktion i kapitlet ledde oss in på elevernas studiestrategier. Något som framkom var att eleverna så tydligt eftersökte medel i läroboken som förkortade studietiden inför prov eller annan form av betyggrundande kunskapsmätning. De verkar inte se text och bild som något som i första hand bidrar till ett långsiktigt lärande utan verkar snarare sträva efter kortsiktiga och mätbara kunskaper. Vid intervjun med Diana finner vi ytterligare stöd för denna slutsats. Här kan vi se lärobokens betydelse när det gäller att fånga elevens intresse för ämnet. Här kan man undra om det har att göra med själva inläringen, givetvis en faktor som

varierar från elev till elev, eller om det helt enkelt har att göra med att mycket text upplevs som tråkigt. Ser texten tråkig ut innan man börjat läsa blir det svårare att ta till sig det som står. En text som ser inbjudande ut med bilder, blidtext, bra styckeindelning, tydliga mellanrubriker fångas elevens intresse och underlättar för eleven att ta till sig de fakta som presenteras. Det här resonemanget leder oss dock vidare till ett annat spår i skoldebatten, ska allt i skolan vara roligt?

Denna slutsats kan även grundas på de svar vi fick gällande hur eleverna uppfattade instuderingsfrågorna i kapitlet. De flesta eleverna föredrog korta och koncisa frågor av typen årtal och namn. Flertalet av dem ogillade de svar som krävde analytisk förmåga. Vi får även stöd för denna slutsats i intervjun med Gunnel som tydligt märkt att elevernas förkunskaper oftast inte innefattar en förmåga att svara analytiskt, något som även den intervjuade läraren i Freudenthals uppsats håller med om.

Något som framkom vid djupintervjuerna, främst vid ordtest och begreppsförståelsen, var att de elever som uppgav sig vara intresserade av ämnet historia samtidigt var de som var bäst insatta i utvalda och begrepp. Dessa elever hade även en större förståelse för att en historisk text måste vara objektiv och fylld av fakta för sin trovärdighet. Samtidigt kunde de förstå att deras klasskamrater som inte intresserade sig av ämnet, alternativt var lite studiesvaga, hade svårt att förstå innehållet i kapitlet, bl.a. på grund utav ordval och faktamängd.

Ytterligare tendenser angående elever studiestrategier framkom vid djupintervjuerna med eleverna. Under intervjun med både Diana och Christoffer står det ganska klart att pluggandet, för dessa två, är ganska liktydigt med att plugga inför ett skriftligt prov. Ett skriftligt prov är viktigt eftersom de anses väga tungt när det gäller betygssättning. Att lära sig för att minnas på lång sikt är inte viktigt. Bägge eleverna erkänner att de ofta har glömt vad de läst några veckor efter ett prov. Strategin vid pluggandet tycks också vara central och ytterst medveten. Högsta möjliga betyg men minsta möjliga insats säger pojken utan omsvep är hans strategi, i samtliga ämnen. Diana är inte lika rak i sin formulering men strategin finns hos henne också. Hennes resonemang kring bilderna är vägledande. Först säger hon att de är viktiga för att de underlättar inläringen, senare säger hon att hon aldrig tittar på bilderna och aldrig läser bildtexten. Däremot förespråkar hon många bilder i en lärobok eftersom det ger mindre text vilket i sin tur gör att det går fortare att läsa. Tiden är central för de båda eleverna. Läsningen skall gå snabbt och vara effektiv.

För- och nackdelar med kapitlet

När det gäller tidsaxeln användning och funktion sett ur ett elevperspektiv märker vi en tydlig skillnad i de båda lärobokskapitlen. Eleverna som använt sig av *Alla tiders historia A* uppskattar och använder sig i högre grad av tidsaxeln än de elever som läst motsvarande kapitel i *Perspektiv på historien A*. Detta tror vi i stor utsträckning beror på dess placering, en teori som vi även finner stöd i vid intervjun med Gunnel. Ytterligare exempel som stöder vår slutsats är Dianas svar om tidsaxeln. Här kan vi se att eleven följer lärarens instruktioner ordagrant, vilket leder till att hon i det här fallet missar relevant information. Samtidigt kan vi dra slutsatsen att detta hade kunnat undvikas om författarna istället hade valt att lägga tidsaxeln i början av kapitlet. Sammanfattningen borde aviseras på ett sätt så att eleverna inte riskerar att missa den för att kapitlets disposition får dem att tro att kapitlet är slut.

Kapitlets språk → brukstextanalys

När det gäller slutsatser kring komparationen vad gäller brukstextanalyserna har vi märkt följande: den mer förekommande verbala stilen i *Perspektiv på historien A*, samt färre långa

ord, medför, enligt eleverna i de bägge undersökningarna, lättare läsning. Slutsatsen drar vi utifrån såväl svaren i bägge enkätundersökningarna, som svaren vid djupintervjuerna med elever. Lättlästhetsen, som vi angav fanns i stycket *Kapitlets läsbarhet*, styrks härmed av enkätsvaren i bägge undersökningar. Genom enkätundersökning, djupintervjuer med elever samt vad som framkommit i den redan tidigare skrivna uppsatsen, drar vi slutsatsen att eleverna finner *Perspektiv på historien A* mer lättläst än *Alla tiders historia A*. Ytterligare stöd för vår slutsats finner vi i Hellspongs resonemang om höger- och vänstertunga meningar, verbal stil samt en konnektiv bindning. Vi finner även stöd för denna slutsats i de bägge läroböckernas förord där författarna till *Alla tiders historia A* medger att rådande kursplan för ämnet historia har medfört att stoffet måste reduceras kraftigt i boken. Denna reducering, som inte är lika påtaglig i *Perspektiv på historien A*, medför att eleverna får svårt att finna en röd tråd i kapitlet i *Alla tiders historia A*, vilket i sin tur leder till att dessa elever upplever orden som svårare i denna bok än vad eleverna som använt sig av *Perspektiv på historien A* gör. Detta trots att den förts nämnda boken har betydligt fler ordförklaringar än vad *Perspektiv på historien A* har. Trots att denna boks svårighetsgrad upplevs som större än i den andra boken, tycks såväl lärare och elever fördröja den i undervisningen eftersom den ger ett bättre sammanhang till de händelseförlopp som beskrivs.

Kunskapskrav på elev och lärare

Intressanta synpunkter som kom fram vid intervjun med Gunnel är hennes resonemang om huruvida *Perspektiv på historien A* klarar av att tillgodose de olika kunskapsnivåerna hos eleverna i en klass. Här återkommer vi till vad som verkar vara varje lärares dilemma, hur anpassar en lärare sin undervisning för att nå ut och stimulera samtliga elevers kunskapsnivå i en klass. Är detta ett omöjligt uppdrag? Det märks att Gunnel är mer erfaren som lärare, hon kan ofta se våra frågor ur både sitt lärare perspektiv men har lika nära att se det ur ett elev perspektiv, vilket den yngre lärarkollegan inte tar lika stor hänsyn till han är mer fokuserad på sin egen undervisning.

Slutsatser utifrån den teoretiska bakgrunden

När vi kopplar informationen i den teoretiska bakgrunden till vad som framkommit i resultatet finner vi spår av Sandqvists, Reichenbergs samt Selanders teorier. Den av Sandqvist omnämnda faktatätheten, som enligt henne medför en tråkigare läsupplevelse, skulle man främst kunna ana i elevernas intervju svar, men också i enkätsvaren. Om vi ser till elevintervjuerna uttrycker eleverna en önskan om fler bilder, för en mer lustfylld läsupplevelse. Detta skulle kunna vara en reaktion på textens faktatäthet, men även, som vi tidigare nämnt, enbart ett drag av studiestrategin minsta möjliga insats – högsta möjliga betyg. Grunden till elevernas önskan om roligare läsupplevelse tror vi kan kopplas samman med den avsaknad av narrativ röst, som Reichenberg konstaterar. En berättande röst samt förekomsten av kausalitet i en lärobokstext bidrar till ökad textförståelse, enligt Reichenbergs lästester, något som återigen går att finna spår av i vår resultatdel. En tredje orsak till nämnda elevönskan kan vara det objektiva språk, som Selander anser vara rådande i dagens lärobokstradition, till skillnad från det personliga, värderande språk som återfanns i tidigare historieböcker. Utifrån våra egna kunskaper i ämnet historia är vi dock medvetna om att ett personligt och värderande språk måste stå tillbaka till förmån för den, enligt vår åsikt, viktigare källkritiken. Vi anser att eleverna kan få en ökad förståelse för detta resonemang via information om källkritikens vikt inom ämnet.

Förslag på förbättringar samt kommentarer om bokens historiska perspektiv

De förslag på förbättringar som här presenteras är ett resultat av de svar och önskemål som framkom hos elever och lärare vid såväl intervju som enkät. Den sista punkten har utformats

av författarna, baserat på vad som framkommit i enkät och intervjuer, men även utifrån egna slutsatser. Flertalet av eleverna, samt de bägge lärarna, påpekar genusperspektivet i *Perspektiv på historien A*. Den historiska vinklingen är som tidigare nämnts politisk historia, därav saknas det som eftersöks, nämligen kvinnor, barn och vanligt folks historia.

Följande önskas:

- Ordförklaringar i marginal, samt i den löpande texten
- Bättre placering av tidsaxel
- Kortare, luftigare stycken
- Fler bilder
- Ett kapitel om källkritik, som inleder historieböcker. Här ska exempelvis förklaras varför bl.a. kvinnor och barn saknas, att man inte forskat om dem. Om man beskriver det källkritiska läget för eleverna får de en naturlig förklaring till varför historien många gånger tenderar att domineras av krig, kungar, och regenter, samt att historien verkligen måste återges korrekt utan förvanskningar, subjektivitet, värderingar. Detta torde ta bort upplevelsen av historia som ett tråkigt, faktafyllt ämne.

REFERENSER OCH REFERENSLISTA

- Bergström, Börje, Löwgren, Arne, Almgren, Hans, 2000: *Alla tiders historia*. Malmö: Gleerups.
- Bonniers svenska ordbok*. 2001. 7 uppl. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.
- Freudenthal, Sara, 2003: *Analys av ett lärobokskapitel*. Högskolan Trollhättan/Uddevalla.
- Hellspong, Lennart, 2001: *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Anders: *Fel och andra underligheter i Alla tiders historia*. (Opublicerat material).
- Larsson, Lars-Olof, 2002: *Gustav Vasa landsfader eller tyrann?* Stockholm: Bokförlaget Prisma
- Min svenska historia*. 1971. Nordstedts.
- Nyström, Hans, Nyström, Örjan, 2001: *Perspektiv på historien A*. 1 uppl, 6 tryck. Viborg, Danmark: Gleerups.
- Reichenberg, Monica, 2000: *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Sandqvist, Carin, 1995: Från 50-tal till 80-tal. I: Strömquist, Siv (red), *Läroboksspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Selander, Staffan, 1988: *Lärobokskunskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Strömquist, Siv, 2000: *Uppsatshandboken*. 2 uppl. Uppsala: Hallgren & Fallgren, Uppsala Publishing House AB

Bilaga 1

Enkätfrågor till kapitlet

1. Om du läser ur kapitlet, t.ex. om du fått läxa, hur många gånger behöver du läsa för att förstå?
2. Är texten i kapitlet som helhet svårläst eller lättläst? Varför?
3. Vilka är dina åsikter om kapitlets utseende? Tänk på följande punkter:
 - a) Är du nöjd med kapitlets teckenstorlek? Varför eller varför inte?
 - b) Hur påverkar meningarnas längd din kunskapsinläring?
 - c) Hur påverkar styckenas längd din kunskapsinläring?
 - d) Vad tycker du om bilderna och dess tillhörande texter? För många? För få?
 - e) Hur använder du tidsaxeln vid din läsning?
4. Vilka är dina åsikter om språket i kapitlet? Tänk på följande punkter:
 - a) Är orden över lag svåra eller lätta? Kan du ge något exempel på ord som du tycker är just svåra eller lätta?
 - b) Anser du att kapitlet innehåller långa och ovanliga ord? Kan du i så fall ge exempel?
 - c) Förklaras svåra och främmande ord? Om ja, hur förklaras de?
 - d) Kan du hitta värdeladdade ord?
 - e) Förstår du vad alla meningar betyder? Om inte, kan du ge ett exempel på en mening du inte förstår, samt ge en förklaring till varför.
 - f) Hänger meningar och stycken ihop på ett bra sätt?
 - g) Är det lätt att följa med i kapitlet?
 - h) Finns det en röd tråd?
 - i) Kan du ge exempel på ord i kapitlet som enligt dig gör språket varierande eller enformigt?
5. Vad finns det för arbetsmateriel till kapitlet? Vad tycker du om materialet? Hur mycket används det i undervisningen?
6. Vad tror du att du minns i kapitlet om ett halvår? Varför?
7. Hur skulle du i punktform sammanfatta kapitlet?
8. Upplever du att texten i kapitlet är berättande eller förklarande?

Bilaga 2

Intervjufrågor till elever

1. Vad minns du bäst ur kapitlet?
2. Hade du något särskilt tema i kapitlet? Vad redovisade du om? Hur arbetade du med kapitlet?
3. Har du läst kapitlet i sin helhet, sidorna 116-135? Varför, varför inte?
4. Hämtade du fakta någon annanstans, i så fall var och varför?
- 5 a. Minns du några ord ur kapitlet som extra svåra? I så fall vilka? Kan du ge exempel? Varför är de svåra?
- 5 b. Vad betyder följande ord:
 - kronobönder
 - kronan
 - härader
 - erlades
 - in natura
 - menigheten
 - pardon
 - fälttåg
 - livegna
 - arrendeavgifter
 - opposition
 - belägring
- 5 c. Är du bekant med följande begrepp?
 - Kalmarunionen
 - Stockholms blodbad
 - Freden i Roskilde
 - Westfaliska freden
 - Hansan
6. Har du fått en bra geografisk översikt över Sverige under stormaktstiden? Hur har du i så fall fått den, via boken, läraren eller annat?
7. Vad minns du om följande personer? Varför?
 - Gustav Vasa
 - Gustav II Adolf
 - Drottning Kristina
 - Axel Oxenstierna
8. I vilken grad har du använt dig av instuderingsfrågorna till kapitlet?
9. Hur presenteras texten i kapitlet? Är den berättande eller förklarande? Visa oss ett ställe i kapitlet.
10. Vad tycker du om faktamängden i kapitlet? Varför är det för mycket fakta?

11. Vad tycker du om meningarnas och styckenas längd? Visa oss exempel på din åsikt?
12. Använder du dig av bild och bildtext? Hur?
13. Använder du dig av tidsaxeln? Hur?
14. Finns det en röd tråd genom kapitlet? Hur ser denna ut, enligt dig?
15. Är det något i kapitlet som du skulle vilja ändra på? I så fall vad, hur och varför?

Bilaga 3

Intervjufrågor till läraren

1. Vad anser du vara viktigast i kapitlet att eleverna lär sig? Varför?
2. Anser du att det finns faktafel i kapitlet? Var?
3. Hur har du presenterat kapitlet för eleverna i klassen?
4. Hur har eleverna arbetat med kapitlet? Hur har du annars arbetat med detta kapitel?
5. Använder du dig av annat material till denna bok? Hur? Hur använder du instuderingsfrågorna?
6. Vad tycker du om orden i kapitlet? Kan du ge oss exempel på ord du tror att eleverna inte förstår?
7. Vad tycker du om begreppen i kapitlet? Är de bekanta för eleverna? Om inte, hur presenteras de?
8. Anser du att kapitlet ger en bra geografisk översikt över Sverige och andra strategiska platser i Europa under stormaktstiden? På vilket sätt?
9. Hur presenteras texten i kapitlet? Är den berättande eller förklarande?
10. Anser du att faktamängden är rimlig för målgruppen?
11. Vad anser du om tidsaxelns placering i kapitlet? Hur kommer det sig att flera elever ”inte ens sett” den?
12. Vad tycker du om meningarnas och styckenas längd?
13. Använder du dig av bild och bildtext?
14. Finns det en röd tråd genom kapitlet? Hur ser denna ut, enligt dig?
15. Är det något i kapitlet som du skulle vilja ändra på? I så fall vad, hur och varför?